ПРЕСЛІВЛЯ

На полудні, де Карпата
Кинула відноги,
Вколо Смотричем повився
Кам'янець убогий.

Бідне місто! тілько війни
Тяжкі споминає,
А само в собі ні виду,
Ні краси не має.

Там нема широких улиць,
Пишного палацу,
Для проходки садів славних,
Широкого плацу.

Доми збились, іспоїлись
Купами-рядами.
І від льоху аж до даху
Всі кишать жидами.

Малий ринок серед міста —
Тілько-то і плацу.
Старий дім губернаторів —
Тілько і палацу.

Та ще бульвар над скалою,
Що ніщо дивитись:
Тілько й місця кам'янецьким
Сидням проходитись.

І все місто комашнею
К скалі припадає,
Ніби згубленого щастя
На нії шукає.

І над тою комашнею
Тілько храми божі,
Як яснії великани,
Стоять на сторожі.

І високо на повітря
Верхи підіймають,
І хрестами золотими,
Як зорями, сяють.

Но найкраща із тих храмів —
Голова висока
Хранителя сего міста
Івана-пророка; [1]

І будова — так пристойна
Церква і ті бані
Так і кажуть, як хрестився
Господь в Іордані; [2]

І камінная дзвініця,
Рівна і висока,
Пригадує над водою
Святого пророка;

А на церкві святій баня
(Нижча тої бані)
Пригадує Христа-бога
В воді в Іордані.

Наодокола собору
Стиснене подвір'я;
На подвір'ї пригорнулось
Вбогеє будівля.

І в будівлі того храму
Слуги проживають,
І по колії святому
Службу відбувають.

Кругом церкви на подвір'ї
Трава зеленіє;
Тілько камінь край дзвініці
Скругляний біліє.

І той камінь, як та кістка,
Прахом зітліває
І у храму у святого
Притулку шукає.

Бідна кістко земляная!
Як життя ти брала?
Чи тебе вогонь виводив,
Чи земля роджала?

Чиї руки тебе, кістко,
З тіла добували,
І добули, і тесали,
І на що тесали?

Чи до церкви на підпору
Мали готувати?
Чи до палацу якого
Ґанок підпирати?

Ти тримав-єсь, підпирав-єсь,
А тепер ізбитий,
Ти білієш, трупом тлієш,
Нічим не покритий.

Так порою й чоловіка,
Доки силу має,
Всякий любить і вітає,
Всякий поважає.

А прийде година злая,
Силоньки не стане,
І на него, як на камінь,
Ніхто не погляне ...

* * *

Много в Кам'янці народу,
Та життя немає,
І від рання до смеркання
Кам'янець дрімає.

І на вулицях, на ринку —
Всюди пусто, тихо:
Хіба бідну писарину
Перетягне лихо;

Та школярі, бідні діти
Сердитої долі,
Пройдуть на день штири рази
Дорогу до школи.

Ще під вечір, як ударить
Сьомая година,

Оживиться на минутку
Бідна бульварина:

На вулиці, на широкій,
Совітниці ходять,
На них птахи перельотні
Шкелками наводять.

Після них купецькі дочки:
Тлусті, чорнобриві;
З ними ходять їх коханки,
Совітники сиві.

Потім ще яка попівна
Несміливо ходить,
І її учитель школи
Або школяр водить.

Тілько воску, тілько й світла
На тіснім бульварії
Хіба в закутках ще ходять
Школярі по парі.

Та бідная писарина
У куток заб'ється
І із лиха наб'є люльку,
Димом затягнеться.

Та і ті, як дев'ять вдарить,
Бульвар покидають.
А всі решта, кілька тисяч,
Носа не являють.

Много в Кам'янці народу,
Та життя не мають.
І від рання до смеркання
Вулиці дрімають.

Но й для Кам'янця сумного
Святенько буває,
Коли весь він веселіє,
Життям оживає.

І то святенько для него,
Та пора кохана,
Наступає щорік божий
Літом, на Івана.

* * *

Ото раз, недавніх часів,
Свято наступило,
Ціле місто пробудилось,
До світу ожило.

Всюди гамір, всюди говір,
Повно скрізь народу,
І нема нігде проїзду,
Нема і проходу.

Вздовж по ринку в рядів кілька
Все вози стояли.
Там всякую усячину
На гурт продавали:

То полотна у півситках,
То масла діжками,

Сир і бриндзу кадубами,
Вишні коновками.

Збігся Кам'янець жаденний,
Все то закупає,
В свої нори як в безодню,
Без сліду ховає.

А поперек того ринку,
Напротив дзвіниці,
З ненабожним і набожним
Сидять молодиці.

Там обручки і перстені,
Хрести й образочки,
І коралики, й коралі,
Ковтки і ковточки.

Все так ніби сріблом сяє,
Золотом блищиться,
А набожна молодиця
Ще й не дорожиться.

І йдуть хлопці, і торгують,
Платять, та купують,
Та дівчатам, молодицям
Жменями дарують.

Коло них двома возами
Стали пилипони [3]
І розклали — на папері
Писані ікони.

Тут і пекло, і суд божий,
І райськая птиця,
І Миколай "літній" голий,
"Зимній" в рукавицях.

І "Духовная аптека",
І козаки донські,
А на возі — із ложками
Чашки пилипонські.

І до них народ збирався
Не так купувати,
Як святого Миколая
Й пекло оглядати.

І усюди гамір, говір.
Ще й діди співають
І на лірі "Миколая"
То "Варвари" грають.

* * *

Аж тут бам! В соборі дзвонять,-
Люди зворушились,
Шапки набожно підняли
І перехрестились.

І знов грішні розпочали
Грішне відправляти,
Купувати, торгувати,
Своє продавати.

А тим часом у соборі
Дзвонили, дзвонили,

Попи правили молебні —
То воду святили.

Богомільні уклякали,
Щиро сповідались,
А слабії серед церкви
Крижем крижувались.

Перед церквою офірки
Баби продавали,
І дідів стояло кілька:
Грошика чекали.

І церковних пісень голос,
І здохи печалі,
Вічний говір край офірок
І убогих жалі,-

Все то враз із гудом дзвона
У їдно зливалось
І таємним, і незгадним
Бути видавалось.

Бам-балам!! — всі дзвони дзвонять
І в ту пору саме
Архирей із свої церкви
Вийшов з образами.

Співаки йдуть попереду,
Тропарі співають.
В два ряди попи у ризах
Образи тримають.

Архирей іде позаду,
На нім митра сяє,
А диякон коло него
Кадило тримає.

І ідуть поважним ступом,
Співаки співають;
Перед ними плац вузенький
Люде заливають.

От пройшли, у церкву входять;
Дзвони замовчали;
І у церкві службу божу
Правити начали.

І началась служба божа,
Їдні люде входять,
Помоляться і виходять,
Другії надходять.

Аж прийшли жебрущі люде,
Хрест святий поклали
І від брами до притвори
У два ряди стали.

Бідні люди! Хто їх видів,
Серце каменіло:
Всі обшарпані, обдерті,
Аж світиться тіло.

У їдного криві руки,
Той ноги не має,
Той їдно лиш око має,
І то випливає.

Той горбатий ізігнувся,
Той старий схилився,
В того рани по всім тілі,
В того рот скривився.

Їдним словом: всяка нужда,
Яка в світі була,
Десь на себе взяла тіло
Та сюди прибула.

І так жаль, як спогадаєш,
Що ніяка сила
Тої нужди не улічить,
А їдна — могила!

За дідами край притвору
Лірник прислонився,
Уклякнув і щиро-щиро
Господу молився.

Свита вбога, но цілая.
Постоли новенькі,
І волоками привиті
Онучки біленькі.

На ремені через плечі
Ліра під полою,
І торбина коло него
З жовтою смолою.

Шмаття чисте, хоч на него
Прядяно і грубо.
Куди глянеш — хоч убогий,
А дивитись любо.

Сам старий, як голуб сивий,
Літ сімдесят буде,
Борода широка сива
Сходить аж на груди.

Чоло ясне, твар черствая,
Ще в нім краска грає,
Ніби в небі як під вечір
Сонечко згасає.

Лиш сліпий він, невидющий,
І очей не має;
І як сплили його очі,
Лиш бог їдей знає.

Коло него стоїть разом
Літ семи дівчина,
Вона старця цього водить,
Бідна сиротина.

Вона водить, із ним ходить,
Його шапку носить
І в набожних перехожих
Милосердя просить.

Вона дбає за старого,
Старий за ню дбає
І як рідную дитину
Людяно вбирає.

На ній біла нова свитка,
Крамна спідничина,
Фартушок крамний, чорненький,
Біла сорочина.

Коралики з образочком
Шию обвивають,
І червонії кісники
Коси уплітають.

Сама мила, невеличка,
І очі сивенькі,
Коси довгії русяві,
Личенька повненькі.

* * *

Стоять діди край притвору,
Служба закінчилась,
І високая дзвініця
Дзвонами залилась.

Вийшов архирей, поїхав.
Пани розійшлися.
Коло старців тілько прості
Люде осталися.

Осталися прості люди,
Старців обділили
І лірника запинили,
Кругом обступили.

Обступили і просили
Думу їм заграти.
І зачали в його шапку
Мідяки кидати.

І взяла за руку старця
Дівчинонька мила,

І на камінь край дзвініці
Стиха посадила.

І дід сів, настроїв ліру
І зачав співати,
Зачав співи їм співати
І на ліру грати.

1. ПОЧАТОК СВІТУ

І

До початку сего світа,
Ще до чоловіка,
На престолі бог великий
Жив із-перед віка.

І престолом було небо,
Невидиме нами.
І то небо в нас, хрещених,
Зветься небесами.

Під ним друге було небо,
Що зоветься раєм;
І коли воно почалось,
Того ми не знаєм.

Тілько знаєм, що в тім небі
Ангели літали
І святії пісні богу
День і ніч співали.

І Сатанаїл-архангел
Був їх старшиною

І у бога називався
Правою рукою.

Все він відав, всім він радив,
Всім розпоряджався,
І рай цілий його власним
Небом називався.

А під раєм, його небом,
Наше небо було,
Но по нему ані разу
Сонце, не мигнуло.

Лиш по нему чорні хмари
Громом розривало,
А під ними тьма стояла
Й море клекотало.

II

І задумав бог і наше
Небо освітити,
І під небом нашу землю
Грішну сотворити.

І приходить він до раю,
Взяв Сатанаїла,
І пішов під синє небо,
Де бездна кипіла.

Синє небо туманіло,
Вітри бушували,
І під небом чорні хмари,
Громи розривали.

Все чорніло і темніло ...
Аж бог появився! —
Розійшлися чорні хмари,
І грім запинився.

Засиніло небо наше,
Сонце засіяло.
Стало тихо, лиш глибоко
Море клекотало.

І зійшов господь над море-
Море утихає;
І Сатанаїла в бездну
Господь посилає.

Посилає його в бездну
Піску жменю взяти,
Щоб на морі, як на камні,
Землю збудувати.

"І як вложиш,-господь каже,-
Руку у безодню,
Скажи: беру тебе, земле,
На славу господню".

І пішов він попід море,
Ходить, розважає:
" А ну, й себе пом'яну я!
Хто теє пізнає?!"

III

І зпустився в саму бездну,
Руку опускає,

Бере землю і до бездни
Тихо промовляє:

"Ти розкрийся, розвернися,
Темная безодне!
Беру землю в ім'я своє
І в ім'я господнє!"

І узяв; іде водою,
Жменю істискає.
Но даремная робота:
Вода все змиває!

Поки вигулькнув із моря,
Змило все подою,
І явився він до бога
З голою рукою.

"Не хитрися,— господь каже,-
Не задумуй злого!
Іди знову, тілько ім'я
Не приточуй свого!"

Пішов знову й під водою
Знов над богом кпився.
І знов з голими руками
Наверху з'явився.

І розгнівався бог сильний:
Небо задрожало,
Море вспінилось, забилось
І заклекотало.

І в минуті він іщезнув
В морі під водою.
Найшов бездну, бере землю
Правою рукою.

І говорить: "Ти розкрийся.
Темная безодне:
Беру з тебе тепер землю
Во ім'я господнє!"

І щаслива йому була
Дальняя дорога,
У минуті він з землею
Вийшов перед бога.

IV

І взяв господь тую землю,
Ходить, розсіває.
А Сатанаїл невдячний
Думоньку гадає.

Щоб землі у бога вкрасти,
Вкрасти, заховати,
А потому в своє ім'я
Землю збудувати.

І роздумав свою думу
На взиск чи на згубу:
Тілько господь відвернувся,
Хвать землі у губу!

А бог ніби і не знає:
Решту досіває.

І розсіяв, як годиться,
І благословляє:

"Рости, рости, моя земле.
Куди зглянуть очі:
Від восхода до полудня
І до полуночі!"

І земля рости начала
І кінця не мала;
І зеленая травичка
Землю устеляла.

Да і тая, що у губі,
Свого бога знає:
Росте живо, виростає,
Губу розпирає.

І зачав він, нечестивий,
Хоркати, плювати,
І зачали і того скали
Й гори виростати.

І земля землею стала,
Тілько посвятити.
Но І нічка наступала:
Тра було спочити.

V

Закотилось сонце красне
За високі гори.
І синіє небо ясне,
Як синєє море.

І тихенько в небі ходять
Ангели святії
І засвічують над небом
Свічі воскові.

І ті свічі, ясні зорі,
Світять на все поле,
Доки господь, милосердний
Виспиться доволі.

І спить господь серед поля,
Сили відновляє.
А Сатанаїл над богом
Думоньку гадає.

І поглянув кругом себе:
Пишно було всюди.
І, як камінь, йому завись
Падає на груди.

"Не буду я більше з богом! —
Став він говорити,-
Хоть сам згину, розсядуся,
Хоть йому не жити!

Но він спить, не має сили,-
Що ж я туманію?!
Возьму втоплю його в морі,
Світом завладію".

І підняв на руки бога,
І води шукає,
Але земля розрослася
І границь не має!

Вдарився на штири боки,-
Моря не видати!
І вернувся він, і з богом
Положився м спати.

VI

Рано сонечко піднялась,
Позгасали зорі,
І у росу, як в діамант,
Повбирались гори.

І Сатанаїл піднявся,
Бога став будити
"Вставай, боже! годі спати!
Землю тра святити".

Пробудився господь сильний,
І, здихнувши, каже:
"Що хитришся предо мною.
Вічний ти мій враже?!

Був я всюди сеї ночі,
Від края до края,-
І нема чого святити:
Вся земля святая.

Ти хотїв мене, невдячний,
В морі утопити.
За то вічне будеш змієм
Під землею жити".

Ізвинулись його руки,
І звинулись ноги.

Довге рило натягнулось,
Висунулись роги.

І Сатанаїл невдячний
Став навік змією,
Зашипів — наперед бога
Слизнув під землею.

І тогнала земля дуже,
Де змій пробирався,
І там всюди ліс дрімучий
Поверх неї взявся.

VII

І зняв господь з себе ризу,
І махнув направо-
І, як маку, різних птахів
Всюди залітало.

Махнув вліво — і, на диво,
Всюди гадь завилась.
Розстелив на землю ризу —
Звірина з'явилась.

І пішов господь над море,
ризу опускає-
І в години ціле море
В рибі закипає.

Так з'явились в білім світі
Звірина і птахи,
Різні гади, різні жаби,
Риби й черепахи.

Лиш медведі, свині, коні
І кроти не були;
Та ще боцяна не було,
Скойки і камбули.

І став господь над водою,
Ризу убирає
І із моря зсередини
Рибу визиває.

І сказав господь тій рибі
Землю підпирати,
Щоб земля на своїм місці
Все могла стояти.

І та риба держить землю;
І як стрепенеться,
І застогне земля наша,
І вся затрясеться.

VIII

Повернувся бог до неба,
На престол сідає
І всіх ангелів до себе
З раю призиває.

І злетілось перед бога
Ангелів без ліку,
І настало свято в бога,
Перше з-перед віку.

Триста тисяч пісні піли,
А сімсот кадили,

А тьма-тьмуща через небо
Бога проносили.

І горіло небо в славі,
Тухнуло кадило,
І все воїнство небесне
Богові служило.

Служба божая кінчалась,
Бог благословляє
І всіх ангелів до себе
Ще раз призиває.

І всі ангели злетілись,
Богу помолились
І святому його трону
Низько поклонились.

І махнув бог своїм слугам
Правою рукою,
І сказав їм: "Будьте, діти.
Вічне ви зо мною.

Де ви були, там поставлю
Жити чоловіка.
А Сатанаїл невдячний
Проклят будь довіка!"

І основи світовії
Страшно задрожали.
Но на небі тихо-тихо
Ангели співали.

IX

І співали, і скінчили
Пісню ту святую.
І бог каже їм принести
Чашу золатую.

І говорить: "Ви зберіться.
Ангели святії,
І стріпніте над ту чашу
Крила золотії".

І стріпнулись над ту чашу.
Бог їх посилає
На схід сонця в праву руку,
Де роса спадає.

Полетіли слуги божі,-
І їх ясні крила
Роса чиста, як діамант,
В десені [4] покрила.

І до бога прилетіли
З чистою росою,
І іще раз стрепенулись
Над чашею тою.

І зійшов бог з свого трону,
І зачав місити.
Замісив — і чоловіка
З того став ліпити.

Виліпив, зачав стругати.
Дивне боже діло!
І обстружки пригодились
На грішнеє тіло.

І дихнув господь на него,-
І він відживився.
Підняв очі свої к богу,
Щиро помолився.

І повів бог його всюди
По небеснім краю,
І заводить наостаток
До самого раю.

X

Серед раю йшла дорога
Меж двома садами.
Ту дорогу замикали
Дві желізних брами.

Їдна брама — на схід сонця
В небо підіймалась.
Друга вліво — на заході —
В землю опускалась.

При дорозі — два садочки,
Що вбирають очі:
Їден прямо на полудень,
Другий к полуночі.

І садок той, що к полудню,
Річка вперезала,
І місточок через річку
Брамка замикала.

А за річкою дерева
Цвіли, відцвітали,

І родили, й опадали,
Знову зацвітали.

В сім садочку на початку
Ангели спасались;
І спаслися, і на небо
Вище підійнялись.

Тут Адам і Єва їли
Золотії груші.
(І тепер туда відходять
Праведніі душі).

Да й у другім у садочку,
Що на полуночі,
Досита було усього,
Чого серце хоче.

Тілько пахнуло від него
Не добром — бідою:
Кругом него так і лилось
Полум'я рікою.

XI

І привів господь Адама,
Ходить, походжає,
І як жити він повинен —
Його научає.

Повернули в праву руку,
Перейшли місточок:
Відімкнулась перед ними
Брамка у садочок.

І в садочку бог зриває
Грушку золотую,
Дав Адаму половинку,
А собі другую.

І промовив: "З сего часу
Я буду з тобою,
Як сії дві половинки
Були меж собою".

Да і вийшли з того саду,
Пішли до другого;
Розділилось на дві часті
Полум'я пред богом.

Походили й там доволі.
То був сад ще кращий;
Но хто тілько їв із него,
Був навік пропащий.

І сказав господь Адаму,
Щоб остерігався,
І Адам в тім перед богом
Клятвою заклявся.

І по клятві розійшлися.
Бог пішов до неба,
А Адам пішов шукати,
Чого серцю треба.

XII

І ходив Адам по раю,
Всюди находився

І в шовковії травиці
Спати положився.

Сонце в захід закотилось,
Спить і не блищиться,
І заснуло все навколо —
Адаму не спиться!

Йому душно; йде до річки,
На берег сідає,
Схилив голову на руку
І думу гадає.

І просидів так до ранку,
День зазолотився.
Адам сидить коло річки,
Аж бог появився.

"Що, Адаме, так сумуєш? —
Каже бог до него.-
Чого тобі недостало
Ще до того всего?",

Адам глянув, поклонився
І говорить: "Боже!
Що йно тілько ти содіяв.
Все то мені гоже.

Но я тужу, і сумую,
І в раю журюся:
Я їден тут як той палець,
Де не повернуся".

XIII

"Не журися! — бог говорить,-
Будеш друга мати:
Взавтра вийди до схід сонця
Руки умивати.

Вмочи в росу малий палець
І тріпни рукою,
Лиш павідворіт не тріпай,
А перед собою".

І з сим словом віддалився,
А Адам став ждати,
Коли час йому наступить
Руки умивати.

І от нічка проминула,
Ранок наступає,
І він, бідний, чи забувся,
Чи бог його зщає:

Як помочив усі пальці
Ранньою росою.
Так навідворіт і тріпнув
Цілою рукою!

І з'явилось п'ять чортяків.
Адам — утікати.
А вони давай всі разом
Пазури мачати.

І мачають, і махають
Обома руками,-
Другі родяться чортяки,
Роблять теє ж саме.

І робота не кінчалась,
І роси ставало,-
І намножилось чортяків —
Аж небо тріщало!

XIV

Аж з'явився бог до раю.
І все затихає.
І усіх чортів із раю
В бездну виганяє.

І чорти, як тая хмара,
З неба полетіли
І, де бога спом'янули, —
Там вони і сіли;

Хто на небі, хто під небом,
А хто над водою;
Много на землі осталось.
Много під землью.

Но хоть зразу з переляку
Бога споминали,
Та потому всі до змія
Як їден пристали.

І тепер чорти на світі
Лихо виробляють:
Домовії всіх у хаті
До гріха склоняють.

Лісовії й польовії
Водять бог де знає;

Водяний до ніг частенько
Камінці чіпляє.

А хто вішатися хоче —
Тому помагають
Ті чортяки, що в повітрі
Над землей літають.

XV

Піднебеснії чортяки
Бога не бояться
І, як в хмарі господь ходить,
З господом дражняться.

Господь на них і пускає
Громовії стріли;
І стріла їх скрізь находить,
Де б вони не сіли.

Часом мухою чорт стане,
Налетить на кого,
Грім тут чорта забиває
Й чоловіка того.

(Не впевняю, чи то правда,
Но говорять люде,
Кого грім лиш забиває,
Той безгрішний буде).

А як в небі загоряться
Свічі воскові,
Ті чортяки, що на небі,
Світять смолянії.

Тоді ангели там ходять
Свічі відіймають
І на землю їх з чортами
З неба іскидають.

І не раз в ясненьку нічку
Видно, як спадає.
І де впаде — там смолою
Травка запливає.

XVI

І говорить бог Адаму:
"Сину мій, Адаме!
Нащось тріпав позад себе
Мокрими руками !?

ОЙ! від сего стережися,
Поки будеш жити.
Да і дітям своїм теє
Закажи робити!"

(І тепер то пам'ятають
Всі хрещені люде,
Да і послі мир хрещений
Пам'ятати буде).

Знав то господь милосердний,
Що Адаму гоже,
Знав він добре, що для серця
Жінка лиш поможе.

І в минуті сон на него
Господь насилає,

І над сонним чоловіком
Думоньку гадає.

І гадає, і не знає,
Звідки що почати:
"З голови возьму,— подумав,-
Буде за лоб брати;

Возьму руку — жінка мужу
Ввік не дасть покою;
Возьму ногу — но муж буде
В неї під п'ятою.

Тра, щоб жінка чоловіка
Лиш могла кохати".
І роздумав — і ребро став
Лівеє ламати.

XVII

І в минуті з ребра того
Жінка із'явилась.
Поглянула на Адама,
Збоку положилась.

І іде господь до неба,
Їх благославляє,
А тим часом із Адамом
Єва засипає.

І Адаму сниться, сниться,
І все так миленько,
І обняв рукою Єву,
І здихнув легенько .

І здихнув — і пробудився ...
Милая годинаї
Коло него, як калина,
Сонная дівчина.

Билось мило його серце,
Душа веселилась,
Тут і Єва потягнулась,
В чарах пробудилась.

І обоє меж собою
Щиро поглянули,
Поглянули, обійнялись,
І за все забули.

І пройшла для них минута
Першого кохання —
І приніс Адам для Єви
Яблук на снідання.

І поснідали обоє,
І пішли вздовж раю,
І їм сонечко спочило
У самого краю.

І обоє разом стали,
Богу помолились,
І під деревом крислатим
Спати положились.

XVIII

Спить Адам, но змій лукавий
Сну чогось не має

І до себе на пораду
Всіх чортів скликає.

І злетілися чортяки,
Бездну всю зайняли,
І, як слуги перед паном,
Перед змієм стали.

І говорить їм лукавий:
"Діти мої, діти!
Полетіть мені до раю,
Вісті принесіте.

Чогось скучно мені стало,
Нічого робити,-
Тра щось думати, гадати.
Щоб людей згубити!"

І сто тисяч підійнялось,
З бездни полетіло,
Полетіло, понеслося,
Де сонечко сіло.

І в годині повернулись,
Змію розказали,
Що у раю край дороги
Адам з Євой спали.

І піднявся змій лукавий,
Зо всіма простився,
І ще до світу, до рання,
У раю з'явився.

І звинувся — й перескочив
Річку вогневую,
І в садочку обвинувся
На яблуньку злую.

XIX

Сонце встало, засіяло,
Єва пробудилась,
Пішла, стала під-рікою,
Як годиться, вмилась.

Вмилась, перейшла місточок,
Вийшла на дорогу
І ходила меж садами,
І молилась богу.

І поглянула наліво,
Де вогонь палився:
Цілий сад там в золотії
Яблучка облився.

Стала думати-гадати,
Як би їх достати,-
Коли слухає: до неї
Хтось почав казати:

"Не журися, молодице!
Хто устане зрання,
Тому з саду можна дати
Яблук на снідання!"

І до неї пара яблук
Золотих скотилась.-

Єва взяла, скуштувала —
Ніби похмелилась.

Тут і муж десь показався,
З нею поділився.
Розжували і ковтають,
Аж бог появився.

Ніщо діяти! ковтати!
Єві теє вдалось.
А Адаму в самім горлі
Яблуко осталось.

І про теє, що осталось,
Люде добре знають,
Бо всі мають знак на горлі,
Лиш жінки не мають.

XX

Согрішив Адам невинний,
Єва согрішила,
Но всему змія виною:
Змія підкусила.

І вона ще була в раю,
Як господь з'явився,
І на нюю, на лукаву,
Перший гнів ізлився.

Кругом саду із канави
Полум'я піднялось,
Підійнялось і, як море,
По саду розлялось.

І зайнявся сад нещасний,
І не угасає,
І вогонь, той мир хрещений
Пеклом називає ...

Там навік змія палиться
І палитись буде,
І із нею всі чортяки
І грішнії люде.

Незабаром відімкнулась
І північна брама,
І промовив бог до Єви —
Єви і Адама:

"А ви, люде, не хотіли
В раю шануватись:
Тепер мусите сльозами
Хліба дороблятись".

І дає господь насіння,
Заступ, дві лопати,
І зачав Адама й Єву
З раю виганяти.

Вийшли з раю бідні люде
І сльозами вмились:
Вони чули, як за ними
Брами зачинились.

XXI

Виміняв за шило швайку!
Нічого діяти,-

Давай заступ і лопату,
Треба працювати!

І працює, і горює
Адам серед поля,
Та не просить, щоби в поміч
Стала божа воля.

А диявол тому й радий:
Що Адам скопає-
То він за ніч вверх травою
Поперевертає.

І працює, і горює,
А все зиску мало.
Далі видить: кепське діло!
Силоньки не стало.

Болять крижі, болять руки,
Голова не може,-
І сказав він, іздихнувши:
"Поможи мні, боже!"

І поміг господь небесний
Поле іскопати.
І узяв Адам насіння,
І став засівати.

І засіяв, і волочить,
Із-під шкури пнеться.
А чорт ззаду на бороні
Сидить та сміється.

Аж тихенько з обротею
Ангел появився:
Схватив чорта — і в минуті
З него кінь зробився.

І запріг Адам коняку,
І став волочити,
І за роміч за велику
Господа хвалити.

XXII

От уже Адам із Євой
Кілька літ прожили,
Позабули свої жалі,
Землю полюбили.

А тим часом дав бог діти,
Сини хліб збирали,
Дочки вдома коло мами
Шили, вишивали,

Тілько жити, поживати
Та богу молитись.
Аж тут раптом на Адама
Тра біді звалитись!

Була осінь, і зачали
Дощики спадати,
І поїхали два сина
Сіно забирати.

І зачали меж собою
Очередуватись;

Кому сіно подавати,
А кому остатись.

І сварилися, і бились,
Далі вила взяли
І в півночі помеж очі
Вилами совали.

І брат брата взяв на вила...
Ллється кров рікою!
І господь підняв їх внебо
Правою рукою.

І місяцем стали браття,
І пішли по небу,
І ще досі в небі світять
Людям на потребу.

І тепер на місяць гляньте:
(Дивна божа сила!)
На нім видно як два брати
Взялися за вила.

XXIII

Гірко було для Адама,
Що сини пропали.
І довгенько Адам з Євой
Плакали, ридали.

І ридали, й переслали:
Тра було забути,
Бо вмерлого, як-то кажуть,
З гробу не вернути.

І забули свої жалі,
І весело жили,
Працювали, їли, пили,
Господа хвалили.

І розжився наш прапрадід,
Вмирати байдуже,
І говорить: "Не умру Я,
Бо я сильний дуже!"

А бог з неба йому каже:
"Сину, не хвалися!
Хоч ти сильний, а зі смерті
Ти даремне кпишся.

Надійде година злая:
Руки заболіють,
Голова вся розійдеться,
Ноги обімліють.

Пожовтіють твої кості,
Помертвіють жили,
І тогді ти, як дитина,
Будеш край могили".

Трудно було віру дати:
Сила бушувала.
Но от раптом годинонька
Чорная настала.

XXIV

Заболіло всеньке тіло,
Ноги защеміли,

Засушило його кості,
Жили оніміли.

Голова вся розійшлася,
І смерть наступає.
Адам видить, що не жарти,-
Сина закликає.

І чуть дихає й говорить:
"Сине, вірний сине!
Піди; сину, на край світу,
Вийди в небо синє.

І скажи там слугам божим,
Котрі коло раю,
Оj слабий я, на постелі,
Що я умираю.

Попроси їх з того раю
Що-небудь подати.
ОЙ мій сину! то-то гірко,
Гірко умирати".

І заплакав наш прапрадід.
Сльози проливає
І в далекую дорогу
Сина посилає.

І враз з батьком син заплакав,
Помолився богу,
Поклонився батьку й неньці
І пішов в дорогу.

І Адаму ніби легше:
Він надію має,
Що достануть йому з раю,
Чого він бажає.

XXV

А синок пішов Адамів,
Куди вели очі,
І приходить на край світу
Близько полуночі.

І злипалось ясне небо
З темною землью,
А за небом спочивало
Сонце над водою.

І говорить він до сонця:
"Сонце, боже сонце!
Покажи ти мені, сонце,
До раю віконце!"

Показало йому, сонце
То віконце скраю,
І проліз синок Адамів,
І пішов до раю.

І приходить він до раю:
Брами під замками,
Коло брами херувими
З гострими мечами.

І говорить син Адамів:
"Ангели святії!

Поступіться, відімкніте
Брами віковіі.

І що-небудь з раю дайте:
Батько умирає!"
А їден із херувимів
Йому одвічає:

"Раді б ми, Адамів сину,
Брами відчинити.
Да ключі не в нас, а в бога —
Нічого чинити.

Їднаково для Адама:
А віддам, що маю!.." —
І дав прут, що бог Адама
Виганяв із раю.

XXVI

Повернувся син додому:
Вся сім'я встрічає,
А Адам посеред хати
Дух свій іспускає.

І кивнув на свого сина,
І став говорити,
Щоб йому із того прута
Обручі зробити.

І на троє прут розтяли,
Обручі зробили
І на голову Адаму
Міцно наложили.

І, говорять, перестало
Голову ломити.
Но даремне наш прапрадід
Думав вічне жити.

Надаремне й син таскався
В далеку дорогу:
Ще до рання Адам бідний
Віддав душу богу.

І зібрались його діти,
Правнуки і внуки,
І зробили домовину,
Підняли на руки.

І понесли, поховали,
В землю закопали,
І на першії могилі
Гірко заридали.

Заридали і могилу
Слізьми оросили.
І ті обручі з могили
Паростки пустили.

І з тих паростків потому,
Де Адам і Єва,
Стали кипарис, кедрина,
Й триблаженне древо. [5]

(19-22 серпня 1856 р.)

2. ВЕЛЕТНІ

I

Були люде — великани,
В півверстви шагали
І руками мало-мало
Неба не сягали.

Ніпочому для них були
Гори і долини;
Ліси гнулись під ногами,
Як тонкі билини.

І згордили сильні люде
Із своєї сили,
Загордили і гріхами
Бога прогнівили.

Рано богу не молились,
Посту не тримали,
Їли, пили і гуляли,
Свят не шанува.

Стали баби чарувати,
Дочок научати,
Батьки волю синам дали
Пити і гуляти.

І піднялись син на батька,
А дочка на неньку;
Брат з сестрою проводжали
Ніченьку темненьку.

Кров, як воду, проливали,
Різали, вбивали

І гріхами все тяжкими
Землю укривали.

II

І збудили гріхи в небі
Господа святого,
І поглянув господь сильний
З неба високого.

І поглянув — і задумав
Цілий світ згубити,
Тільки Ной [6] зачав безгрішний
Господа молити:

"Не губи їх, сильний боже.
Може, обратяться:
Нехай тільки перед ними
Чуда появляться!"

І послухав господь Ноя:
Кару відкладає
І на небі ясне сонце
Кров'ю обливає.

І в полудень ясне небо
Страшно потемніло,
І, як шибка серед неба,
Сонце червоніло;

І стемніла земля ціла,
Стала, як могила,
І стадами меж хатами
Звірина бродила.

І говорить Ной правдивий:
"Кайтесь; сильні люде!
Сонце гасне, звірі бродять,-
Кінець світу буде!"

Но даремнеї грішні люде
Того не вважають:
П'ють, гуляють, розбивають,
Бога прогнівляють.

III

І задумався бог сильний,
Став думу гадати,
Яку кару грішним людям
За гріхи їх дати.

І придумав на всім хлібі
Колос стеребити
І всіх грішних нечестивих
Голодом зморити.

Тогді жито і пшениця
Не такі бували:
Всю стеблину аж донизу
Зерна обливали.

І зійшов господь із неба,
Зшморгує колосся,
Аж, на щастя, в полі бути
Ною довелося.

Ухватив він каждий колос
На верху рукою

І говорить: "Ще раз, боже,
Молюсь пред тобою.

Ми не варті твого хліба,
Ми то добре знаєм,
Но, як схочеш, і без того
Всі ми повмираєм.

А не буде нас на світі,
Все же будуть люде-
Нехай колос на стеблині
Хоть на жменю буде!"

І послухав господь Ноя,
Колос оставляє,
Но рід грішний, нечестивий
Й того не вважає.

IV

І говорить господь Ною:
"Сину вірний, Ною!
Ти готуйся,— все кінчилось!
Кара над землью!

Знаєш рибу, що на собі
Цілий світ тримає?
Тая риба стрепенутись
Штири рази має.

І раз перший стрепенеться-
Світ весь затрясеться.
І земля вся надокола
З небом розірветься.

І раз другий стрепенеться,
І перед тобою
Уже кінцями потоне
Земля під водою.

І раз третій стрепенеться.
І пройде година,-
І сухою в світі буде
Тільки середина.

І останній раз стріпнеться —
Цілий світ застогне,
І на милю під водою
Вся земля потоне.

І даремне не молися:
Не зміню я кари.
Лиш тебе спасу з сім'єю
І звірів по парі.

Ти, лиш Ною, із сім'єю
Будеш в світі жити,
Поспішай лиш до потопу
Корабель зробити".

V

Повернувся Ной додому,
Всю сім'ю скликає
І з сльозами волю божу
Їм оповідає.

І сам іде із синами
Дерево рубати.

А жінок послав на поле
Хліб святий збирати.

І рубає Ной з синами,
Бог їм помагає:
Що сокирою ударить —
Дерево спадає.

Аж в полудень — що за диво!
Син іде до тата
І приносить на долоні
Сірі мишенята.

І поглянув Ной старенький,
І говорить сину:
"Перейде наш світ великий
На лиху годину.

Ото видиш дві комахи —
Такі будуть люди.
А то — сірі мишенята-
Іх худоба буде.

А то — плуг їх такий буде...
Сину, милий сину!
Перейде наш світ великий
На лиху годину!

Віднеси іх туда, сину,
Де вони взялися.
Положи іх на то місце
Й богу помолися!"

І відніс їх, і почали
Карлики орати,
А синок пішов до батька
Дерево рубати.

VI

Стрепенулась сильна риба,
Страшно загуділо,
Потряслося ціле небо,
Сонце потемніло.

І покинув Ной рубати,
Став синів скликати,
І казав дилі колоти
І стовпи тесати.

Тешуть, колють, дошки пилять,
Бог їм помагає,
Но, на лихо, і диявол
Голову стромляє.

І що за день бідні діти
З потом нарубають,-
Чорти ноччю все надпилять,
Другим підміняють.

А сини собі байдуже:
Того не вважають,
Все новії стовпи тешуть,
Пилять і рубають ..

І от знову загуділо,
Риба затряслася,

І краями земля всяя
Морем облилася.

І покинули тесати,
Стали будувати;
Но не знати, як до дошки
Дошку підібрати:

Все без міри у них було!
А потоп близенько! ..
І Ной сів, і зажурився,
І з дихнув тяженько.

VII

І поглянув господь сильний
З неба високого,
І до Ноя посилає
Ангела святого.

І злітає ангел з неба,
І говорить Ною:
"Не журися, вірний Ною:
Сильний бог з тобою!

Не журися, вірний Ною,
Не велике горе.
Хоть по кінцях цілу землю
Затопило море.

Ще раз третій не стрясуться
Світові основи,
А у тебе уже буде
Корабель готовий.

Бери дошку, яку хочеш,
Приклади до дошки,
І котора з них велика —
Стули кінці трошки.

Як коротка — натягни їх,
І —вона пристане.
А що діти натесали —
На будівля стане.

Помолись тілько богу,
Щоби дав бог сили! —
І з сим словом віддалився
Ангел яснокрилий,

І Ной міряє, стуляє,
Кінці натягає
І в суботу до неділі
Корабель кінчає.

VIII

І в неділеньку святую
Страшно загуділо.
Земля всенька затряслася
Море закипіло.

Летять птахи, ідуть звірі,
Каждії по парі.
Тілько люде п'ють, гуляють
І не чують кари.

І зібрався Ной правдивий
Із сім'єю свою,

І по парі бере птахів
І звірів з собою.

Тільки птаха-носорожець [7]
З сили загорділа
І ховатись від потопу
З Ноєм не хотіла.

А тим часом все кінчилось.
Двері зачинились,
І підземнії основи
Ще раз затрусились.

Земля з шумом упірнула,
Море розіллялось,
І від страху сонце ясне
В хмари заховалось.

IX

Потонули, які були,
Самі вищі гори.
Наступила ніч темненька,
Показались зорі.

І кровавий місяць сходить,
Сумно поглядає,
Як той батько нещасливий,
Що синів ховає.

І як гріб, стояло море,
Хвилі не збивало
І, як камінь надмогильний,
Корабель тримало.

А в повітрі птахи вились,
Вились, утопали,
Но до корабля святого
Приступу не мали.

От і птаха-носорожець
В морі показався,
І ріг його серед моря,
Як віха, піднявся.

І проглянули то птахи, —
Звились, полетіли
І на ріг той віддихнути
Раптом всі і сіли.

І впірнув він головою —
Птиці позлітали.
Тілько вигулькнув наверха
Птахи знов сідали!

І сідали, і злітали,
Поки не втопили.
Так завсігди тим буває:
Хто гордиться з сили.

І кінчилась кара божа
Риба підступає
І на собі цілу землю
Знову підіймає.

Вода сплила; Ной остався,
Вийшов, подивився
І заплакав над землею,
Й господу молився.

І молився, собі жичив
Лучче умирати,
Ніж такую страшну кару
Другий раз віщати.

І на теє господь з неба
Дощик посилає;
Дощик сипле,— а до Ноя
Господь промовляє:

"Не затоплю більше світу.
Ною! не журися.
Годі землю оглядати,
В небо подивися!-

І поглянув Ной на небо:
Дощик не вгасає,
А веселиця з багорів
Воду випиває.

То дав господь ознак вічний,
Щоби знали люде,
Що такої в світі кари
Другої не буде.

Глянув Ной — розвеселився,
Більше не журився
І щасливо жив з сім'єю,
Й господу молився.

X

А тим часом що день божий
Дощики спадали;

Всюди гори і долини
Зеленіти стали.

Ліс, травиця і пашниця
Стали виростати.
Но даремне: що минуло
Тому не бувати.

На аршин трава піднялась —
Да і засихає.
За Адамову травицю
Ліс відповідає.

То, що мохом називали
Допотопні люде,
Бур'яном у нас зоветься
Да і зватись буде.

А що люде, бідні люде
На що ізвелися!
Як комахи, комашнями
Тілько завелися.

Ниньки родиться на радість,
Завтра умирає;
Ранком грає против сонця,
Вечором згниває.

Но й за теє ми повинні
Господа хвалити,
Що й такими нам позволив
В білім світі жити.

Додаток

Загорділи великани
Бога прогнівили
І пропали з світу сего,
Ніби і не жили.

І пропали — як не жили!
Пам'ять стеребилась.
Аж недавно (кажуть люди)
Їх нога з'явилась.

І у Києві чи Львові,-
Бог то святий знає-
Серед церкви нога тая
Баню підпирає.

(14 вересня 1856 р.)

3. ЦАР ДАВИД [8]

І

Був колись-то цар на світі,
Що Давидом звався,
Спав на сріблі, в діамантах,
В золото вбирався.

Палац в него був на диво:
Стеля вся шкляная,
І над стелею ходила
Рибка золотая.

Стіни в перлах-діамантах,
В люстрах вся підлога,

І на милю вкруг палацу
Срібная дорога.

Да і жінка гарна була,
Нічого казати:
Лиш поглянути на нюю,
Гріх не покохати.

Тілько б жити-поживати
Та молитись богу,
Но Давид пішов з розкоші
Не на ту дорогу.

Люди охали, стогнали,
З голоду вмирали,
А Давид, що тілько бачив,
Грабив напропали.

Дівчат гарних й молодиців
Зводив він нінащо.
Через него й його жінка
Пустилась в ледащо.

Стид і сором, віра й правда
Все то замирало.
Повернулось все в палацах
І пуття не мало.

II

І задумав бог Давида
До пуття привести.
Нарядився купцем дальнім,
Став товари везти.

Їздив всюди й до Давида
В місто заїжджає.
Давид чує: "Купець дальній"
В гості запрошає.

І приїхав купець дальній.
Став Давид питати:
"Звідки, купче чужоземний?
Що маєш продати?"

Купець каже: "Я з Єгипту.
Найясніший царю,
Но при собі на сю пору
Не маю товару.

Все-м розпродав меж царями
Що йно мав продати;
Тепер хочу в тебе, царю.
Палац торгувати!"

"Много грошей, купче, маєш,
В тім надію маю.
Лиш чи будемо сватами.
Того я не знаю.

Як насиплеш тілько злота,
Що всі мої люде
Наберуться, кілько зможуть,
То твій палац буде!"

"Все то буде, ясний царю! —
Купець одвічає.-
Нехай тілько цар вельможний
Свій народ скликає!"

III

Затрубили рано труби,-
Голос розіллявся;
І до ранку до другого
Весь народ зібрався.

І повів їх купець дальній
Меж високі гори,
І в минуті стали гори,
Як золоте море.

"Беріть, люде! — купець каже
Доки вволю буде!"
І зачали злото брати
Давидові люде.

Брали, брали і ховали,
Далі перестали.
"Годі з нас! ми всі довальні!"
Разом закричали.

Закричали й розійшлися,
Звідки хто узявся.
І з Давидом меж горами
Лиш купець остався.

"А що, царю! — купець каже.
Не програєсь, може?"
Но Давид йому говорить:
"Не спіши, небоже!

Чия хата, того й правда.
А не дам нічого.

Та ще дякуй, як тебе я
Випущу живого!"

"Твоя правда, ясний царю.
Все ж таки годиться
Нам з тобою, ясний царю,
У людей судиться.

Живі люде не розсудять-
До вмерлих підемо:
Там в півночі на могилах
Правду ми найдемо".

IV

Наступає тиха нічка,
Світять ясні зорі,
І в тумани, як в намітку,
Завинулись гори.

От і місяць із-за моря
Череп підіймає
І на цвинтар під горою
Сумно поглядає.

Було пусто меж гробами,
Вмерці міцно спали,
Лиш купець дивний з Давидом
Через них ступали.

І приходять в середину
Цвинтаря старого,
І зачав купець будити
Каждого вмерлого.

І говорить: "Встаньте, люде!
Встаньте, божі діти!
І мене з царем Давидом
Вірно розсудіте".

І розкрились старі гроби,
Вмерці повставали,
Вмерці встали, в ноги впали
І купцю сказали:

"Боже вічний, боже дивний.
Праведний ти боже!
Хто тебе, правдивий боже.
Осудити може?!

Не тебе нам, але нас ти
Будеш всіх судити,
Як захочеш кості наші
З гробу воскресити".

І пізнав цар, з ким судився.
Богу поклонився,
І відтоді зачав жити,
Мов переродився.

V

Замовчали у Давида
Скрипка і цимбали,
І в палацах тільки гуслі
Набожно бриньчали.

І зачав Давид на гуслях
Пісні вигравати,

І в тих піснях силу божу
Дивну вихваляти.

А часами, як прийшлося,
Грав і не святую,
І списував тії піснін
В книжку у їдную.

І убралась книга в пісні,
Ніби небо в зорі,
І розрізав Давид книжку,
І кидає в море.

Їдні листи утопали,
Другі випливали,
І котрі лиш випливали —
Ангели збирали.

І зібрали, богу дали,
Став господь читати,
Прочитав — і нам, хрещеним,
Казав передати.

І тепер у каждій церкві
Пісні ті знайдуться
І ті пісні цар Давида
Псавтирою звуться.

VI

І говорить бог і господь:
"Царю і пророче!
Проси в мене, мій пророче,
Чого серце хоче".

А в Давида, слава богу
Вволю було всього,
Були й дочки, лиш не було
Сина ні їдного.

І зачав Давид молитись
Господа благати
І просити його щиро,
Щоб три сина мати.

Щоб їден син був найкращий,
Другий — наисильніший,
А щоб третій син у него
Був найрозумніший.

І вислухав бог Давида
З небесного трона
І дав Йосипа, [9] Самсона [10]
Да й ще Соломона. [11]

І Іосип був найкращий,
Самсон — найсильніший,
Соломон, його— мізинець
Був найрозумніший.

І найстарший син Іосип
Завідував снами.
І тепер іще остався
Звичай межи нами,

Що як тілько коли-небудь
Сни страшнії маєм,
Пробудившись, не встаючи,
Тричі примовляєм:

"Що приснилось, то приснилось,
Нехай святий Йосип
Розтолкує й на все добре
З злого переносить".

VII

Середущий син Давида
В війнах лиш кохався
І ходив по цілім світі,
Всюди воювався.

Наостаток в нашу землю-
Дніпром припливає,
Але тілько з води вийшов —
Аж лев надбігає.

Самсон кинувся на него,
Наступив ногою,
Роздер пащу, і із пащі
Пішла кров рікою.

А тим часом йому руки
Й ноги обімліли,
І в минуті лев з Самсоном
Вічне скаменіли.

А потому зійшлись люди,
Київ збудували,
Но льва того і Самсона
З місця не рушали.

І тепер Самсон льва того
Тисне під ногою, [12]

Дере пащу, і із пащі
Б'є вода рікою.

(4 жовтня 1856 р.)

4. ПРЕМУДРИЙ СОЛОМОН

І

Ще цариця Соломона
На світ не родила,
Лиш надію тілько мала,-
По саду ходила.

І ходила, й говорила
З панею їдною,
Котра з паном, своїм мужем,
Жила не з правдою.

Аж приходить покоївка
І оповідає,
Що йде пан той до палацу
І пані шукає.

І цариця тії пані
Дала свою раду:
Ісховатися від мужа
В вишневому саду.

А сама йде до палацу,
Пана запрошає.
"Що нам скажеш, добрий пане?"-
Весело питає.

А пан низько поклонився,
Як царям годиться,
І говорить: "Будь здорова,
Ясная цариця!

Я не маю що казати:
Я прийшов питати,
Чи у тебе мої жінки
Часом не видати?"

"Ні, нема тут, милий пане!" —
Вона відвічає,
А тим часом голос з неї
Стиха промовляє:

"Твоя жінка у садочку,
Можеш пошукати.
Яка жінка твоя, пане,
Така й моя мати!"

Чи почув пан, чи ні теє,
Що дитя казало,
Лиш цариці після того
Дуже кепсько стало.

II

Пройшов місяць з того часу
Другий іскінчився,
От на третій в першу нічку
Соломон родився.

І в ту нічку ясне небо
Хмарою обвилось,

І в тій хмарі на схід сонця
Три зорі явилось.

І Давид-цар обіцявся
Золотії гори,
Хто лиш тілько розгадає
Що ті значать зорі.

І зібралось много мудрих,
Стали ворожити:
Той — на щастя, той — на долю,
Той — на довго жити.

А премудрий коло мами
Тілько усміхався;
І, як мудрі замовчали
Він тогді озвався:

"Ти не слухай їх, мій тату,-
Став він говорити.-
Три зорі — то три лиш роки
Маю в світі жити!"

І вся тая мудра зграя
З встиду розбрелася,
А Давидові на серце
Туга заляглася.

III

А тим часом від дня до дня
Соломон мудрився,
І бог знає — де і в кого
Розуму учився.

Лиш кінчалося три роки —
А вже був охочий
Розпізнати, кілько важить
Розум весь жіночий.

Змудрував шайки як треба,
Дістав чепець з мами,
Набрав клоччя повну жменю
І пішов до брами.

І на брамі на желізній
Він шайки чіпляє,
Кладе чепець, кладе клоччя
Да і розважає.

Розважає і регоче.
Аж приходить мати.
"Що ти дієш, Соломоне?" —
Почала питати.

А Соломон все регоче,
Її каже в очі:
"Важу, мати, жменю клоччя
І розум жіночий.

Та дивися: сама бачиш,
Голова жіноча
Не заважить да й не варта
Сеї жмені клоччя!"

І цариця злютувалась,
І пішла від него:
"Чекай, сину,— розважає,-
Не дарую сего!"

IV

І приходить до покою,
Слугів закликає,
Оглянулась кругом себе, —
Стиха промовляє:

"Ой ви, слуги мої, слуги,
Вчиніть мою волю:
Вчиніть волю, щоб не було
Мому серцю болю,

Возьміть сина Соломона,
Одягніть, умийте,
Виведіть його до лісу,
Серед лісу вбийте.

Вбийте й серце принесіте
І мізинній палець,
Най загине з сего світу
Соломон-поганець".

Взяли слуги Соломона
І ведуть убити,
А Соломон вірним слугам
Почав говорити:

"Ой ви, слуги, вірні слуги,
Душі не вбивайте,
Хоть ще місяць до трьох років
Пережити дайте.

Я вам дам мізинний палець;
Ріжте, добрі люди.

А із нами єсть собака,-
З неї серце буде!"

Відрубали слуги пальця,
Серце в суки взяли,
І принесли до палацу,
І цариці дали.

І не стало Соломона,
І ніхто не знає,
Лиш Давид по нім, нещасний,
З жалю умліває.

V

А Соломон серед лісу
Став думу гадати:
Днів лиш десять оставалось
Білий світ видати.

І умився, він, залився
Гіркими сльозами,
І на землю сировую
Впав межи дубами.

І ті жалі, і ті сльози
Небеса пробили
І усіх святих і бога
В небі розбудили.

І зачали святі люде
Господа молити,
Щоби господь Соломону
Дав ще літ прожити.

"Соломона,— господь каже,-
Щиро я кохаю
І своїх літ йому дав би,
Но я літ не маю.

Ви, святії мої люди,
Ви на землю йдіте
І для него кілька років
У людей просіте!"

І зійшли святі із неба,
Стали скрізь ходити.
І ходили, й літ просили
Соломону жити.

VI

Цілий день вони ходили...
Закотилось сонце.
І приходять святі люде
Під їдно віконце.

Там старая баба жила,
Що сто літ прожила,
А ще других сто прожити
Доля їй судила.

І зачали святі люде
Бабу ту питати,
Чи не схоче тая баба
Своїх літ віддати.

"Нащо маю віддавати? —
Баба говорила,-

Коли мені літа тії
Доля присудилаї"

"Старість, бабко, нам — не радість,
Як старому жити-
Хіба тілько свої кості
Жовтії сушити.

А на світі єсть дитина,
Бідна сиротина,
Літ не має і вмирає,
Як тая билина!"

І здихнула стара баба,
І стала казати:
"Коли так, то вже я мушу
Тридцять літ вам дати.

Лиш нехай дитина тая
Гайом не гайнує:
Нехай літа дорогії
І себе шанує ..."

VII

Три і штири проминуло,
П'ятий наступає,
Соломон жиє на світі
Да й, не умирає.

В, літ п'ятнадцять і шістнадцять
Виріс він, на диво.
Хто поглянув, то сказав би-
Двадцять літ пробило.

І згадав він свою неньку,
Шо хотіла вбити.
І задумав, чим не було б,
Неньці відплатити.

Лиш Давид їдного часу
Виїхав з столиці,-
Взяв товару штири вози,
Іде до цариці.

Приїжджає під ворота,
Коні випрягає,
Лиш виходить і цариця,
Купчика вітає.

Роздивилася товари:
Всі до сподобання.
Да й сам купчик молоденький
Здався б до кохання.

"Що ти хочеш за товари?" —
Цариця питає.
"Тілько дівчину на нічку",-
Купчик відвічає.

І цариця попросила
Сутки почекати.
А тим часом йому стала
Дівку добирати.

VIII

От настала ніч темненька.
Постіль застелили

І на постіль на пухову
Купчика вложили.

Йде дівчина, як калина,
Серце страшно б'ється:
Хто то знає, що там буде?
Що там доведеться?

А купець лиш тілько глянув —
Каже: "Не годиться!"
Да і просить, щоб прислала
Другую цариця.

Входить друга, як та ружа,
Серце обкипає:
Хто там знає, що там буде,
Що її чекає!

Но купець собі байдуже:
Не пускає спати,
А в цариці таки просить,
Щоби дівку дати.

Щой не слала лиш цариця,
Все то не годиться.
На остаток — що робити?
Йде сама цариця.

Йде цариця, чепуриться,
Б'ються мило груди:
Вона знає, що чекає,
Що там з нею буде.

Лиш приходить — гарний купчик
Став до себе звати.
І цариця коло него
Положилась спати.

IX

Положилася цариця
Без жадного фуку,
І купець підняв над нею
Свою праву руку.

І підняв він свою руку,
Положив на груди
І промовив: "Ой, колись-то
Грав я в сії дуди".

Потім знову синок каже
До рідної мами:
"Ой, колись-то я виходив
Через сії брами!"

Но цариця того всього
Та й не розважає;
Чи зшаліла, чи заснула,
Чи бог її знає!

От цариця захропіла,
Соломон піднявся,
Зібрав все своє, що було,
І приладнувався.

І цариця не проспиться,
Спить і тяжко дише.

А купець на стінах всюди
Діамантом пише:

"Коли мати з сином спала,
Голова жіноча-
Видить бог і видять люде —
Не варт жмені клоччя!-

Написав він і поіхав,
Куди — сам лиш знає.
Аж тут рано, до схід сонця,
Давид приїжджає.

X

Спить— цариця, не проспиться.
Давид походжає,
Походжає, поглядає
І письмо читає:

"Коли мати з сином спала,
Голова жіноча —
Видить бог і видять люде —
Не варт жмені клоччя!"

І забились його жили,
І ожили кості: —
Давид зразу догадався,
Хто приходив в гості.

Догадався, що ще в світі
Соломон гуляє.
І як сина відпитати —
Думоньку гадає.

"Га! — подумав,— зроблю плуга,
Плуга золотого.
Може, плугом відпитаю
Соломона свого!"

І зібрав він своє злото,
Казав збити, злити
І із того злота всього
Цілий плуг зробити.

І зібралися цигане,
Золото— стопили
І, на диво всьому світу,
З него плуг зробили.

І послав Давид по світі
Той плужок возити,
І питати, і писати,
Як будуть цінити.

XI

І цінили того плуга,
І ціну писали:
Скрізь від тисячі червоних
Менше не давали.

От додому повертають,-
Видять: під горою
Парубок якийсь обдертий
Ходить з чередою.

І ходить він з чередою,
Чорний хліб жвакає

І череду на дорогу
З поля виганяє.

Слуги й того не минули: —
Зачали просити
Подивитись на їх плуга,
Ціну йому збити.

І прийшов він. Зачинає,
Плуга оглядати.
"Да, плуг гарний, — промовляє,-
Нічого казати.

І чересло, і полиця,
І леміш хороший.
Кого злидні їдять три дні,
Дав би купу грошей.

І як дощики, на щастя,
В маю перепадуть,
Тогді плуг йому придасться,
Й гроші не пропадуть.

А не будь дощу ні разу-
Він не варт нічого:
І не тілько хліба сего —
Сухарця цвілого!"

Записали й се ті люде
На папері свому
І поїхали, сердиті,
До самого дому.

XII

І приїхали додому.
Став Давид питати:
"Що там, люде, в білім світі
Про мій плуг чувати?"

Слуги низько поклонились,
Стали говорити:
"Даруй боже тобі, царю,
Многі літа жити!

Ісходили ми всю землю,
Скрізь людей питали,-
Скрізь від тисячі червоних
Менше не давали.

Лиш пастух їдей поганий
З пантелику збився:
Не цінив він твого плуга,
Тілько з него кпився.

Оцінив лиш на дві копи
І сказав до того,
Що, як в маю дощ не буде,
Він не варт нічого!"

"Ой самі ви,— Давид каже,-
З пантелику збились,
Да і тії разом з вами,
Що в ціну гонились.

З вас усіх пастух убогий
Єсть найрозумніший.
І пастух той — видно діло —
Син мій наймудріший.

Беріть, люде, коні в стайні,
Каждий вороного,
Поїжджайте, доганяйте
Соломона мого!.."

І зачали люди всюди
Їздити, питати.
Лиш да ремне — в чистім полі
Вітру не піймати!

XIII

І Давид-цар зажурився,
Став думу гадати,
Як би свого Соломона
В світі відпитати.

"Га! — подумав,— видам баль я,
І зійдуться люде.
Межи ними непремінно
Соломон мін буде!"

А в Давида — треба знати —
Все робилось живо:
Загадав лиш,— і вродився
В него баль на диво.

Трублять труби, ідуть люди,
Сіли за столами.
І дубові столи гнуться,
Гнуться під мисками.

І миски всі срібні були,
Тарілки із злота.

Гостям тілько із ложкамі
Кепськая робота:

На два локті кажда ложка,
Як тут скажеш брати?
За кінець возьмеш рукою —
Губі не дістати.

Ближче возьмеш — друге горе,
Бо, як набираєш,
Держаком сусіду свому
Очі вибираєш.

І задумалися гості,
Страва застигає;
Душа рада б попоїсти,
Та пуття не знає.

XIV

І Давид думу гадає:
"Гостей в мене много,
Но нема ще межи ними
Соломона мого.

Де ж ти, сину Соломоне?
Де ж ти так довгенько?",-
І поглянув кругом себе,
І здихнув тяженько.

І прийшла сама цариця
З панею їдною,
Царя взяли попід руки,
Повели з собою.

Тут в минуті, ніби з неба,
Соломон напався:
"Чом не істе, добрі люде?" —
Живо запитався.

"Чи ж не видиш, яка ложка?-
Стали бормотати, —
Возьмеш страви,— очі видать,
Губі не дістати!"

А він живо людям каже:
"Ціхо! угамуйтесь!
Ложки — в руки! і, як діти,
Через стіл годуйтесь!"

"О, спасибі тобі, хлопче!" —
Люде закричали,
Ложки в руки і на чудо
Балювати стали.

Давид входить, догадався,
Сина скрізь шукає.
А син, бог лиш тілько знає,
Де вже опирає!

XV

Вже двадцята Соломону
Осінь наступає.
Соломон сидить над морем,
Думоньку гадає:

"Віють вітри, віють буйні.
Страшно хвилі б'ються;

Тяжко, тяжко мому серцю.
Що аж сльози ллються.

Наймудріший я на світі,-
Що ж мені із того?
Як приблудний ходжу, блуджу
Коло дому свого!

Ходжу, блуджу коло дому
І рідні не бачу.
Тілько неньку проклинаю,
Тілько долю плачу.

Нене ж моя, рідна нене!
Що ж ти починила?
Нащо мене Соломоном
На світ породила?

Нащо мене Соломоном
На світ породила —
Нащо мене сиротою
По світі пустила?

І пустила, і від батька
Сина відганяєш,
Нене ж моя, злая нене,
Чом не умираєш?"

XVI

Почорніло синє море,
Сонечко згасає,
І на небі чорна хмара
Каменем звисає.

Як склепіння гробовеє,
Небо сумне стало,
І, як гроби, з себе, море
Хвилі підіймало.

І по світі білім тихо,
Тілько ворон кряче,
Тілько вітер повіває
І жалібно плаче.

Вдруг півнеба загорілось,
Запалахкотіло ...
І, як оком промигнути,
Страшно загриміло.

Загриміло, загуділо,
Земля затряслася,
І по небі громовая
Стрілка пронеслася.

Бах на землю! Стало тихо.
Небо замовчало.
Лиш дрібненькими сльозами
Землю устеляло.

Плаче небо й перестало,
Небу легше стало;
Чорні хмари розійшлися;
Сонце засіяло.

Любо, мило в білім світі,
Пташечки співають.
В полі люде хліб збирають
В морі риби грають.

Любо, мило в білім світі,
На душі миленько.
Лиш їдному Соломону
Сумно та тяженько.

XVII

І сидить він під скалою,
І сидить, і плаче.
Аж тут ворон чорнокрилий
Понад морем кряче:

"Ой, літав я кажду нічку
Помежи горами,
Кажду нічку доглядав я
Соломона мами.

Ой, коли ж ти, злая ненько.
Будеш умирати?
Ой, коли ж я над тобою
Сяду балювати?

І літав я надаремне,
І не маю жалю:
Серед тучі, серед грому
Я дождався балю.

Общипав я твоє тіло
Виссав твої жили,-
Нащо ж серце твоє чорне
Громи розкришили! .."

І літав він понад море,
Просив моря пити:

Тяжко стало після балю
Ворона палити.

І зачав він воду пити,
Пив і не напився
І без духу в синє море
З берега звалився.

А Соломон розважає,
Сльози утирає
І до батька, до Давида,
Весело вертає.

XVIII

Давид плакав у палацу,
Тяженько журився.
Аж тут раптом перед него
Соломон з'явився.

"Здоров, батьку мій Давиде!
Ой, як ся ж ти маєш?
Чи за неньку, чи за сина
Сльози проливаєш?"

І упав йому у ноги,
Низько поклонився,-
І, як сонечко на небі,
Цар розвеселився.

"Здоров, сину Соломоне,
Рідная дитино!
Де ти був до сего часу?
Сядь-но, розкажи-но!"

І Соломон сів із батьком.
Все став говорити:
Як-то його рідна ненька
Думала згубити;

Як він смерті відкупився
Від рідної мами;
Як потому став він жити
Чужими літами.

Розказав він все Давиду.
Давид розридався:
"Слава богу, Соломоне,
Що хоть ти остався!

Я старий; уже не можу,
Будеш помагати,
А як смерть пошле мні господь,
Будеш царювати!"

XIX

І почули зараз люде,
Да і світ дочувся,
Що Соломон — у Давида,
Що він повернувся.

І зібрались до Давида
Царі і цариці,
Мужі, хлопці і дівчата,
Й гарні молодиці.

Давид видав баль на диво,
Гості їли, пили,

Напослідок Соломона
Видіти просили.

І явився син Давидів,
Лиш не в кармазині:
В простих чоботях пасових,
В простії свитині.

І говорить: "Добрі люде!
З розумом судіте:
Як що шиєте, то перше
Гудза зав'яжіте!"

Тілько всього було й мови,
Всякий розважає,
Як, куди і против чого
Соломон стріляє.

Розважали і гадали,
Сили не добились,
Поклонилися Давиду,
Сину поклонились.

І поїхали додому,
Стали розважати:
Що б то було, як він каже,
"Гудза зав'язати"?

XX

Якось живо після балю
Цар Давид скончався,
І Соломон сів на троні,
І коронувався.

Сів на троні й зачинає
Думоньку гадати:
Як би небо розгадати,
Море згрунтувати.

Соломону треба було
Тілько захотіти.
Захотів лиш,— і на крузі
В небо став летіти.

І летів він, і чи довго —
Бог то святий знає.
Наостаток аж під самі
Хмари підлітає.

В хмарах густо, круг оперся
Нічого діяти!
І зачав він помаленьку
Хмари розгортати.

Розгортає чорні хмари,
Круг свій підіймає,
Аж по самій середині
Голуба стрічає.

"Здоров, мудрий Соломоне!
Де ж ти так спішишся?
Не ізміряєш ти неба,
Даром не трудися.

Може ще як ти на милю
Хмарою проб'єшся.
Но як дальше йти захочеш,
Там і останешся.

Повертайся ж ти додому
Та пантруй усюди:
Під тобою синє поле
І п'ятно лиш буде.

І п'ятно — то земля наша,
Синє поле — море! .."
І вернувся він із неба,
Мале йому горе.

XXI

"Га, не міряв же я неба,-
Став він промовляти,-
Ану, стану ланцюгами
Море грунтувати!"

Ізробив він шкляну хату,
Ланцюги чіпляє
І із нею кораблями
В море виїжджає.

І на самій середині
Увійшов до хати,
І казав себе помалу
В море опускати.

І от в море щораз глибше
Соломон спускався,
І що море в собі має-
Все то роздивлявся.

Опускався ... ба вже й мало
Ланцюга бог має,

Аж тут рак до него лізе
І його вітає:-

"Здоров, царю Соломоне!
З моря підіймайся:
Дно побачити морськеє
Ти не сподівайся.

Двадцять літ жию я в морі
І донизу йду я,
Но дна моря не дістати,
Поки не умру я.

Може, ти і дна достанеш,
Як ланцюг урветься,
Но вже світу повидати
Більше не прийдеться!."

І не зміряв він і моря,
Як не зміряв неба,
І пізнав він, що тих річів
Міряти не треба.

XXII

Но не так-то швидко, люде,
Теє все робилось,
Як писалось на папері,
Як нам говорилось.

Соломон прийшов до себе
Да і нагадався,
Що йому на світі жити
Тілько рік остався.

А тут він іще давненько
Мав то на предміті,
Що безсмертна гора їдна
Єсть на білім світі.

Що до неї лиш достатись —
Вічне можна жити.
Давай туди доставатись —
Нічого робити!

Узяв хліба, узяв солі,
Помолився богу.
Вийшов тихо із палацу
І пішов в дорогу.

І іде він, а бог з неба
Тілько поглядає:
"Соломоне. Соломоне! —
Стиха промовляє,-

Хоть крутися, не вертися,
Нічого діяти:
Видно діло, годі жити,
Треба умирати.

Хоть крутися, не вертися,
Смерть перед тобою,
Ти якраз зійдешся з нею
Під горою тою".

XXIII

Де стоїть гора безсмертна —
Колись люде знали,

Лиш тепер — нещастя наше —
Всі позабували.

На горі тій жили люде
І не умирали.
Били камінь під горою,
Хмари будували.

І явився до них господь,
Каже все лишити і,
як тілько можна скоро,
Домовину збити.

Каже збити домовину
Да і гріб копати:
"Скоро син сюда Давидів
Прийде умирати!"

І пішли всі, дошки пилять,
Тешуть і рубають,
Незабавом під скалою
Й яму начинають.

Аж приходить син Давидів,
Сумно поглядає:
"Що то, люде, з того буде?" —
Він людей питає.

"Єсть на світі цар премудрий,-
Став їден казати. —
Він зоветься Соломоном
І іде вмирати.

І ми робим домовину,
Да і гріб копаєм,
А який він, коли прийде,-
Ми й самі не знаєм!"

XXIV

От тобі й гора безсмертна!
Думав вічне жити,
Аж приходиться на нії
Голову зложити.

Що Ж робити? ЯК зложити,
Не буду втікати!
Мудрий вміє в світі жити,
Вміє і вмирати.

"А чи маєте ви міру?" —
Соломон питає.
"А бог її святий має",-
Хтось відповідає.

"Соломон із мене ростом,-
Беріть з мене міру!"
І узяли з него міру
На чистую віру.

Зняли міру і по нії
Домовину збили,
А по тії домовині
Й яму припустили.

Припустили і скінчили,
"Почекайте, люде!

Ану, ваша домовина
Чи до міри буде?"

"Ану, справдії — кажуть люде,-
Ляж у домовину.
Чи якраз вона пристане
Давидову сину?"

І пристала домовина,
Ніби вона сама.
"Ану, в яму опустіте:
Чи пристане яма?"

Опустили його в яму:
"Ну, спасибі, люде,
Засипайте Соломона,
Другого не буде!"

(5-7 листопада 1856 р.)

5. БОГ НА ЗЕМЛІ

І

Перед тим, як мав на землю
Господь появитись,
Було гірко в світі жити,
Гірко І родитись.

Все в нім було зопсувалось,
Попереверталось,
І будівля світовеє
Мало що трималось.

Ріки в море поспливали,-
Нікому спинити!..
І нічого було їсти,
І нічого пити.

Надаремне бідні люде
Плугом землю рили,
Надаремне гірким потом
І слізьми росили.

Земля все була як камінь,
Хліба не родила
І від вітру, як дорога,
Порохом пилила.

Да і люде — сказать правду,
Пуття мало мали:
Божих свят не шанували,
Посту не тримали ..

Багатії гайнували,
Обдирали бідних,
Не раз руки підіймали
Рідніі на рідних.

А найбільше лихо було,
Що смерть свою знали:
І всі пили і гуляли,
За дітей не дбали.

І не було пуття в світі!..
Все в нім зопсувалось.
Вже й будівля світовеє
Страшно хилиталось.

II

Видить господь, видить творець,
Що мир погибає,"-
Архангела Гавриїла [13]
З неба посилає.

Посилає в Назарету [14]
До діви Марії— [15]
Передати її з неба
Вісті дорогії.

Передати її вісті,
Що бог з неба сходить
І що бога, як дитину,
Свята діва родить ...

І явився ангел божий
До діви Марії,
І Марія з того часу
Стала у надії.

І не сміла свята діва
Людям показатись,
І не сміла і зачала
Від людей ховатись.

І от господа повести
Врем'я наступає,
І до міста Віфлеємми [16]
Діва поспішає.

І там в місті Віфлеємі
В опівнічну пору

Породила вона сина,
Як ясную зорю.

Породила бога в шопі,
В яслах положила
І з морозу чи зі встиду
Сіном притрусила.

III

І приходить кінь до ясел,
І став сіно брати.
І зачав він Христа-бога
В яслах розкривати.

І побачив віл нужденний,
І коня зганяє.
І став, дихає над богом,
Бога зогріває ..

І говорить свята діва
Доброму волові:
"Будеш же ти ситий вбога.
Мати хліб готовий.

А ти, коню, будеш їсти,
Їсти не покинеш,
Доки сам ти коло їдла
Лопнеш та не згицеш ..."

З того часу віл пасеться,
А прийде додому —
Він завсігди божу жуйку
Має в роті свому.

А кінь їсть і все голоден,
Кілько хто не кине;
І як буде — не покине,
Поки сам не згине! ..

А тим часом радість стала,
Яка не бувала,
Над вертепом зоря ясна
Світло засіяла.

І над небом і землею
Ангели літають,
"Слава богу і мир людям",-
Весело співають.

IV

Серед поля на степові
Пастухи стояли
І у буді в опівночі
Думоньку гадали.

Вдруг зірниця загорілась,
Світить дуже ясно,
Над шопою заблищалось.
Ніби сонце красно.

Вийшли з буди і зачали
Диво розглядати,
Аж злітає ангел з неба
І зачав казати.

Що в вертепі бог родився,
З діви воплотився,

Як дитина, пеленами
Бідно уповився.

І зачали пастухи ті
Думоньку гадати,
Як тут богу поклонитись
І чим дарувати? ..

І вибрали ягня гарне,
Щиро помолились
І приходять до вертепу,
Богу поклонились.

Поклонились вони богу,
Подарунок дали
І з душею, щирим серцем
Богові сказали:

"Прийми, боже неба, землю!
Нашу, чисту віру.
Нехай тобі наша віра
Буде за офіру!"

V

А тим часом зоря ясна,
Ясная приміта,
Була видна і в Персиді, [17]
Аж на кінці світа.

І в Персиді на пораду
Три царі зібралось
І зачали мудрувати,
Що на світі сталось.

Мудрували і гадали,
І на тім в них стало,
Що такий цар народився,
Як ще не бувало.

І взяли вони ливану,
Золота й кадила,
І пішли собі в дорогу,
Як зоря водила.

І приходять до вертепа,
Бога увидали,
Поклонилися низенько
І дари давали.

І їден дав йому смирну,
І став говорити:
"Жичу тобі, новий царю,
У розкошах жити!"

Другий золотом дарує
І зачав казати:
"Жичу тобі, новий царю,
Щоби-сь був багатий!.."

Третій богу, як дитині,
Свій ливан приносить
І у бога йому сили
І здоровля просить.

І віддали свої дари,
Ще раз поклонились
І веселі у Перейду
Знову возвратились.

VI

Ой, на річці, на Ордані,
Тече вода гожа,
І приходить над ту річку
З сином матір божа.

І ангели прилетіли,
Свічі засвітили,
Засвітили свої свіч і,
Воду освятили.

І святая, й поміщная
Ордань ціла стала.
І в Ордані матір божа
Сина іскупала.

Іскупала, як дитину,
В пелюшки— повила
І у яслах, у вертепі,
Спати положила.

І колише мати сина,
І сама дрімає,
Аж до неї тихо з неба
Ангел прилітає.

"Годі, мати,— став казати,-
Сина колисати,
Казав Ірод [18] малі діти
Скрізь позабивати.

Біжи, мати, до Єгипту,
Ховай свого сина,

Доки Іроду не прийде
Смертная година ..."

Мати з сином на осляті
В Єгипет ступає,
Ірод слуги свої злії
Всюди розсилає.

Слуги ходять і убити
Господа шукають.
І, як воду, кров невинну
Всюди проливають.

VII

І зачали у Рахілі
Діти убивати.
І зачала бідна мати
Тяженько ридати.

І як ріки, сльози ллються,
Серце обкипає;
Бідна мати б'ється в землю,
Б'ється, промовляє:

"Діти мої, квіти мої!
Пташки мої сиві!
За щож на вас розізлився
Ірод нечестивий?

Діти мої, квіти мої,
Молоде колосся!
Ой, чого ж вам так без часу
Спасти довелося?!

Лучче б я вас, мої діти,
На світ не родила!
Царю, Іроду нечесний,
Вбий тя божа сила!"

Аж тут ангел прилітає
І зачав казати:
"Ой, не бийся так тяженько,
Печальная мати!

Ой, не бийся за синами,
Рід твій не погасне!
І від дочок стане плем'я,
Як ті зорі — ясне!

Ой, не бийся за синами,
Бог їх не покине,
Незабавом Ірод лютий
Злою смертю згине ..."

І здихнула ще раз мати,
Сльози утирає,
А в палацах на постелі
Ірод злий конає.

VIII

Сконав Ірод з сего світа,
Ніби й не бувало,
І в Єгипті матір божій
Про те чутно стало.

І зібралась божа мати,
Свого сина взяла,

І у нічку темнесеньку
Гори проходжала.

Проходжала ліси, гори,
Іде і забулась,
І на треблаженне древо
З небачки спіткнулась.

Дитя впало на то древо,
Рученьки розклало.
І, як мертве, як прибите,
На ньому лежало.

"Ой, недаром же ти, древо
Треблаженним звалось,
Коли моє дитя любе
На тобі розпнялось ..."

Так сказала божа мати
Й сина підіймає,
А він матері святії
Стиха промовляє:

"Мати моя, рідна мати,
Я ще не розпнявся!
Знов на руки повернувся
І живий остався.

Та колись-то мене стануть
Розпинати люде,
І умру я в тяжких муках,
Гірко тобі буде!!!"

IX

Охрестився Христос-господь,
В Іордані змився
І на горі, на Оливні,
З ненькою простився.

Взяв апостолів дванадцять [19]
І зачав ходити:
Людей грішних научати
І чуда творити.

Перше всього треба було
Воду запинити.
І задумав бог по світі
Греблі по гатити.

І зачав людей збирати,
Звірину і птахів,
Різних гадів, різних жабів,
Риб і черепахів.

І зібрались всі до бога,
Стали працювати,
Стали скрізь греблі гатити,
Воду запиняти.

Тілько каня не хотіла.
По світі літала
І, як звав бог до роботи
Богові сказала:

"Не буду я з ставу пити.
Бог з тою водою!
Прожию я і без того,
Дощем та росою!.."

І скінчилася робота,
Скрізь стави настали,
І усі по воду ходять,
Котрі працювали.

Тілько каня приступити
Голосу не має,
І жажденная літає,
І дощу чекає.

X

Загатив бог стави всюди,
Став і гадь збирати,
Став збирати, замовляти
І в мішок складати.

І зібрав він всі гадюки,
Які тілько були.
Петро [20] з Павлом [21] приступили,
Кінці зашморгнули.

І бог вибрав чоловіка,
Посилає в гори
І мішок той з гори каже
Кинути у море.

"Не розв'язуй лиш, небоже!-
Господь йому каже,-
А то горе тому буде,
Хто його розв'яже ..."

І узяв він мішок з гаддю,
Йде і розважає:

"Що ж то мені подивитись,
Хто теє пізнає? .."

І зайшов він меж горами
Під їден місточок,
Оглянувся, і нагнувся,
І гризе шнурочок.

Пук шнурочок! а із міха
Як підуть гадюки!
І чоловік тілько ахнув
І заломив руки.

Аж надходить тут і господь
І зачав казати:
"Хто розсипав ті гадюки,
Мусить позбирати".

І крилами стали руки,
Рогом ніс облився
І з цікавого сіроми
Бусель ізробився!

XI

Ізробився з него бусель,
Да все розум має,
І чи добрі, чи злі люде —
Добре розважає.

І подякувати вміє,
Да й наробить горя.
Раз весною прилетіли
Буслі із-за моря.

Прилетіли і літали,
Місця добирали
І на клунях двох сусідів
Гнізда збудували.

Їден добре прийняв гостей,
Нічого казати.
В него любенько ходили
Буслі коло хати.

А у другого всі діти
З клуні не злізали,
Горобців в гнізді шукали,
Яйця зачіпали.

І найшов сердитий бусель
До гороху стежку.
В темну нічку приніс з поля
З вогнем головешку.

І до рання, ще до світа,
Все вогнем там сіло.
А у доброго сусіда
Було інше діло.

Там в ту пору приніс бусель
Калиточку злота!
От така-то, добрі люде,
З буслями робота!

XII

А тим часом люде стали
Штуків добирати

І усюди коло ставу
Млини будувати.

І на диво збудували!
Воду лиш пускають-
Вода б'ється об колеса,
Колеса кружляють.

І зубами веретено
Колесо хватає,
Веретено, як на жорнах,
Камінь обертає.

А на верха й кіш готовий.
Хлопче, не журися,
Тілько всипав — склади руки
Та муки дивися.

Вода скрупить, вода змеле,
Вода зшеретує.
Сходьтесь, люде, і меліте,
Вода не коштує!

Так воно-то, люде добрі,
Та не так ведеться,
І за мірою і грішми
Мельник всюди пнеться.

Да тепер іще нічого,
Хоть мірчук збирають,
Але видно, що ще трохи
Бога в серці мають.

А спочатку ... не дай боже,
Як вони збирали —
Не десяту, як ведеться,
А четверту брали.

XIII

І дочувся Христос-господь,
Думоньку гадає,
Взяв з собою Петра-Павла,
Млини оглядає.

І де прийде — утішає
Бідную громаду.
І мельника научає,
Дає добру раду.

І задумав їден мельник
Бога налякати.
Щоб не дати свого злого
Млина оглядати.

Лиш не бога ошукати,
Господь знає теє,
І все наше господь знає,
Добреє і злеє.

Тілько господь з Петром-Павлом
Став на міст ступати,
Аж став мельник із-під моста
Як медвідь ревати.

"Рева й же ти, чоловіче! —
Господь йому каже,-

А у млині замість тебе
Нечистий заляже".

І той мельник ізмінився,
І медведем стався.
І на задніх тілько лапах
Людський знак остався.

А в млині його чортяки
Тютюн сушать, стелють,
І, як північ наступає,
На табаку мелють.

XIV

Господь ходить в білім світі,
Іде коло ставу,
Аж чоловік на вершині,
Скошує отаву.

І що скосить — його жінка
Й діти забирають.
І відносять на горбочок,
Буду накривають.

І та буда незнати-що,
Людям сміх казати —
Блекотянії підпори,
Лободині лати...

"Що ти робиш? — господь каже.-
Помагай-бі, батьку!"
"А що ж роблю? та же бачиш,
Що будую хатку".

"Бійся бога, чоловічеі —
Став господь казати.-
Як ти будеш в сії хаті
Зиму зимувати?"

"Мені на зиму не треба,
Я і сю покину,
Тілько місяць маю жити,
Через місяць згину".

"Як же ж жінка твоя й діти?" —
Став господь питати.
"А я знаю? Може, підуть
До чужої хати".

І здихнув господь, і каже:
"Недобрії люде! ..
Не будете же ви знати,
Коли смерть вам буде..."

І сказав бог — віддалився,
Ходить понад ставом,
І от сонце спочиває,
Смеркне незабаром.

XV

Розляглися скрізь тумани,
Закотилось сонце!
І приходить в село господь
Під їдно віконце.

І поглянув господь в хату.
В хаті — як годиться.

Не димить убога скалка,
Каганець блищиться.

Сам хазяїн кінець стола
Сидить, в кармазині,
А сусід стоїть, бідняка,
В сірії свитині.

Бідний плаче і ридає,
Багач, ні словечка.
Межи ними, як той каже,
Була суперечка.

І убогий, і багатий
Поле разом мали.
Разом вони обробляли,
Разом засівали.

І на щастя біднякові
Жито уродило,
А багатому все поле
Куколем заплило.

І відрікся багач поля,-
Боже, твоя воля! —
Да і каже: "Котре гарне,
То те моє поле..."

І зачалась межи ними
З того суперечка.
Бідний просить, бідний молить,
Багач — ні словечка.

Наостаток ніби зм'якнув
І бідному каже:
"Завтра нас сам бог розсудить
І поля покаже!"

XVI

Вбогий вийшов, а багатий
В опівнічку саму
Серед поля убогого
Викопує яму.

І садовить у ту яму
Дитя своє враже,
І соломою вкриває,
І до него каже:

"Гляди ж,— каже,— як спитаю,
Чиє сеє поле,
То ти крикни: "Твоє власне,
А бідного голе".

А убогий і не знає.
Рано поставали,
Позбирали всю громаду,
Коло поля стали.

І багатий ізняв шапку
І зачав питати:
"Скажи, боже, хто тут сіяв,
Вбогий чи багатий?"

"Ні, не вбогий, а багатий!" —
Голос одвічає,

А тим часом з-меж народу
Господь виступає.

Виступає й багачеві
Став він говорити:
"З сего часу син твій буде
Вічне землю рити".

І сказав усе народу,
Да і віддалився...
А народ поглянув в яму —
В ямі кріт лиш рився.

XVII

Вгамувалися багаті
І не обдирали.
Лиш не сим, то другим люде
Бога прогнівляли.

Було святенько, неділя,
Дзвони задзвонили,
І до церкви на молитву
Каждого будили.

Добрі люде позбуджались,
Як годиться, вмились,
Надягнули, хто що має,
Богу помолились.

І на утрені стояли
В церковці святії!
Но не так-то воно було
В їдній хаті злії.

І там, правда, позбуджались
Да роботу мають:
Їдні — закришку щипають,
Ті — дрова рубають.

Господиня їсти варить,
А господар хати...
Ще до служби пообідав
І пішов орати.

І оре він серед поля,
На воли гукає,
Аж Христос іде до него,
Йому розважає:

"Що ти робиш, чоловіче?
Неділенька! Свято!"
"Таких свят,— плугатар каже,
Єсть в року багато!"

І скарав його син божий
Карою своєю:
Плуг, плугатар і погонич
Щезли під землею.

XVIII

І приходить бог до церкви,
Став людей збирати.
І у церкві на амбоні
Людям став казати:

"Я, Ісус Христос, син божий,
Кажу, щоб ви знали,

Щоб ви день недільний чтили,
Свята шанували.

Щоби в свято не рубали,
В полі не орали
І коріння в огородах
Своїх не копали.

Щоб коріння не копали
Старії й малії,
Щоб зарання всі стояли
В церковці святії.

Бо я дав вам для роботи
Шість днів на неділю,
А седьмий день для покою
Й найменшому зіллю.

Да ще кажу, щоб всі люде
Милосердя мали,
Калік, старців не гнушались,
Сиріт пригортали.

Щоби старших шанували,
Отця-неньку чтили
І, що я лиш вам говорю,
Теє все чинили.

І як будете, всі люде,
Теє все чинити,
Добре буде вам і дітям
В божім світі жити.

XIX

Як не будете чинити
Того, що я кажу,
Тяжко буду вас карати,
Тяжко вас накажу.

Пущу голод, стануть люде
З голоду вмлівати.
Пущу помір, зачнуть люде
Мором умирати.

Будуть війни меж царями,
Межи королями,
Буде бійка, буде лихо
Межи всіма вами.

Син на батька, доч на неньку
Стануть підійматись.
Як вода,— кріВля по світі
Буде розливатись.

І тогді зачнете, люде,
Мене пізнавати.
А як ні,— то я ще тяжче
Стану вас карати.

Стануть громи сильні бити,
І небо блищати,
І град стане зілля ваші
В нивах побивати.

Злетять птахи — птахи злії —
І будуть літати.
І, літаючи, живих вас
Будуть заїдати.

Щоби, люде, гнів мій знали,
А все розум майте
І мене до того гніву
Недопроваджайте.

Бути свідками неправди
Тяжко стережіться,
Людям кривди не робіте,
Мною не кленіться".

XX

Служба божая кінчилась,
Дзвони залилися,
Люде помолились богу
Да і розійшлися!

Розійшлися і зачали
За обід сідати,
Аж приходить і спаситель
До їдної хати.

І приходить з Петром-Павлом;
Просять його сісти.
Просять його за стіл сісти,
З ними разом їсти.

Сіли вони кінець стола.
Борщ на стіл подали,
Стали їсти всі, і гості
Кілька ложок взяли.

За борщем подали кашу
Да й перепрошають,

Що на стіл подати більше
Нічого не мають.

А бог глянув на полицю:
"Що ж там на полиці?
Вареники, либонь,— каже,-
Або варениці".

"Де там вони узялися? —
Жінка говорила.-
То я вчора півмакітри
Черепах зловила..."

"Нехай будуть черепахи!
Нічого діяти!" —
І з сим словом поклонився
Да й пішов із хати.

Жінці стидно чогось стало,
Беруть її страхи...
Глянь в макітру, а в макітрі
Справді черепахи.

XXI

Осінь була й проминула,
Сніжки припадали,
І по селах, як звичайне,
Весілля настали.

Хлопці швендяли усюди,
Сватались, женились.
І дівчата коло хлопців
Вились, чепурились.

І багато через зиму
Дівчат зав'язалось.
Много й хлопців-вітрогонів
Захазяйнувалось.

Но їдно лиш серед зими
По року новому
Було славнее весілля
У селі їдному.

Чого думка лиш бажала —
Все спекли, зварили.
І на вечір на багатий [22]
Христа запросили.

Сидять гості і балюють
(Було їх немало).
Стали їсти, стали пити,
Вина недостало.

І казав господь принести
Води із керниці.
І побігли за водою
Жваві молодиці.

І принесли, виливають...
Аж тут диво сталось —
Зо всіх відер, кілько було,
Вино виливалось.

Аж тогді по правді гості
Всі забалювали.
І той вечір усі люде
Багатим назвали.

XXII

І у нас багатий вечір
Каждий рік буває.
І господь в керницях воду
В вино претворяє.

Лиш не знати, в яку пору,
В якую годину,
Щоб послати до керниці
З відрами дівчину.

Було раз уже пізненько,
Каганці згасали,
А подекуди хрещені
Вже й позасипляли.

Лиш в їдній убогій хаті
Скалочка диміла.
І на лаві при вечері
Вся сім'я сиділа.

І що господь дав — із'їли,
Стали воду пити.
І напились, помолились —
Тра начиння мити.

А при хаті на ту пору
Ні краплі водиці.
Взяла дівчина відерця,
Пішла до керниці.

І набрала, і приносить,
В діжку виливає...

Коли дивиться — з відерця
Вино витікає.

Взяла друге... ні!
у другім Чистая водиця.
І убогі вечір мали
Такий, як годиться.

XXIII

Ба ще й друге в світі чудо
В вечір сей буває —
Вся худоба меж собою
В північ розмовляє.

Лиш послухати їх мову
Хто цікавість має,
Незабаром після того
Нагле умирає.

Був їден колись цікавий
Мову тую знати;
І приходить під обору,
І став вартувати.

І от віл їден піднявся,
Тяженько зітхає:
"Чого, брате, так зітхаєш?" —
Другий віл питає.

"Як же ж мені не зітхати,-
Каже той до того.-
Завтра в яму повеземо
Господаря свого".

І почув він — душа стала
Лиш на волосочку.
Біжить в хату: "Жінко, жінко!
Дай білу сорочку!"

Вмився, вбрався, як до смерті,
Богу помолився
І ще до світа, до рання,
В труні опинився.

Плаче жінка, діти плачуть,
Полежав він добу,
І ті самі воли везли
Його тіло к гробу.

XXIV

Проминуло неділь з десять,
Може, й ще неділя,
Як Христос-господь заходив
На теє весілля.

І зібрав він тьму народу,
Тьму неізчислиму.
І із ними іде в місто,
Місто Русалиму.

І зачали діти з вербів
Гіллячки ламати,
І ламати — і під ноги
Господу кидати.

А господь гіллячки тії
Всі благословляє.

Напослідок сам нагнувся,
Їдну підіймає.

І потріпав Петра нею,
І став промовляти:
"Ще лиш тиждень — і Великдень
Ви будете'мати..."

А Петро підняв гіллячку
І Павла став бити,
Злегка бити і те саме
Йому говорити.

І зачали і всі люде
Вербу підіймати,
Підіймати, злегка битись,
Да і примовляти:

"Ой верба б'є, а не я б'ю!
Ще лиш тілько тиждень —
І наступить, і настане
В нас святий великдень..."

XXV

А тим часом бог приходить
Під тесові брами,
Входить в місто, а у місті
Аж кишить жидами.

І став господь їм казати,
Щоби Віру мали,
Щоб на нашу святу Віру
Всі попристовали.

Лиш "жид жидом", як той каже:
Віри не зміняє
Та ще й кпитися, поганий,
З господа гадає.

Ніяково й говорити,
Що вони зробили:
Взяли товстую жидівку,
Коритом накрили.

І приводять Христа-бога,
Просять угадати,
Що б за диво під коритом
Мало в них лежати.

А господь подумав трохи,
Так собі нібито,
Далі сміло жидам каже:
"Свиня під коритом!"

Жидова зареготіла,
Вдруг корито зняла,
Аж з-під нього не жидівка,
А свиня устала.

І бог вийшов з Русалими,
Вийшов, іде к морю,
К далекому іде морю,
На високу гору.

XXVI

А жидова, як те море,
Боввани збиває,

Лиш погляне на корито —
Пейси обриває.

Прийшов рабин їх Кайяфа, [23]
І той зламав руки:
"Ловіть Христа! Беріть Христа
На страшнії муки!"

І гадають вони думу,
Як його зловити.
Аж являється Іуда
І став говорити:

"Я всі сховки його знаю,
Не журіться, люди,
І продам його на муки,
Тілько плата буде!"

"Якої ж ти хочеш плати?" —
Стали всі питати
І зачали у Іуди [24]
Христа торгувати.

І на тридцять рублів рівно
Ціну тую збили,
І прокляті проклятому
Сріблом відлічили.

І нечистий злую душу
Ніби маслом маже,
І згорнув Іуда гроші
І рабину каже:

"В четвер, рівно вопівночі,
Будьте ви готові,
А тим часом, добрі люди,
Будьте ми здорові!"

XXVII

Матір божа тогді спала
На горі Оливній,
І над нею сни снувались
І страшні, і дивні.

І прийшов до неї господь,
Став її питати:
"Ой чи спиш ти, чи ти чуєш,
Рідна моя мати?"

"Ой, спала я, милий сину,
Спала, та збудилась,
І о тобі, все о тобі
Річ страшная снилась.

Виділа я, що ти, сину,
У саду молився,
Що опівночі з жидами
Іуда явився.

І зв’язали тобі, сину,
Пречистії руки
І повели до Кайяфи
На страшнії муки.

Тебе збили, ісплювали,
К стовпу прикували

І вінок терновий сплели
І коронували.

І із голови твоєї
Страшно кров спливала,
І плоть твоя пресвятая,
Як кора, спадала.

А потому, на Голгофі, [25]
До хреста прибили
І ребро твоє святеє
Копієм пробили..."

"Все те правда, — господь каже, —
Все те живо буде:
Все те маю я терпіти
За мир і за люди!"

XXVIII

Наступає жильний вечір [26]
Сонечко згасає,
І апостолів до себе
Господь зазиває.

І зійшлися всі дванадцять.
Просить господь сісти
І зачав вечерю тайну
З ними разом їсти.

Повечеряв разом з ними,
Зо всіма простився
І пішов від них до саду,
І в саду молився.

І молився... і кровавий
З него піт котився.
Аж опівночі з жидами
Іуда явився.

І невірнії зв'язали
Христу-богу руки,
І повели до Кайафи
На страшнії муки.

Стали бити і плювати,
До стовпа кували
І на голову пречисту
Тернину наклали.

І струями по всім тілі
Кров його спливала,
І плоть його пресвятая,
Як кора, спадала...

Аж приходить і Іуда,
Як глянув на муки —
Грішми в землю, а сам плаче,
Ходить, ломить руки.

Наостаток з того жалю
Прибігає к лісу,
І у лісі на осиці
Віддав душу бісу.

XXIX

А тим часом на Голгофу,
Стали бога вести

І звалили хрест на него
І казали нести.

І іде він, і несе хрест,
Силоньки немає:
Що пройде їднії гони —
Да й із ніг спадає.

І за брамою звалився,
І не може встати.
Аж несе їден убогий
Яйця продавати.

І кладе він їх під браму,
Бога підіймає.
Підіймає і хрест тяжкий
Нести помагає.

От і сама Гологофа,
Вбогий повернувся...
Коли гляне... його кошик
Злотом нагорнувся.

Да і яйця межи злотом
Були — не пропали,
Ще й, на диво,— крашанками
Й писанками стали.

І відтогді стали й люде
Писанки писати.
І в Великдень всіх знайомих
Ними дарувати.

А тим часом на Голгофі
Хрест уґрунтували
І на нему Христа-бога
Страшно розіпняли.

Розіпняли... руки й ноги
Цвяхами прибили
І ребро його святеє
Копієм пробили.

XXX

Тяжко мучиться наш господь,
Тяжко умирає,
І із жалю все замовкло,
Голосу не має.

Тілько горобці погані
Понад хрест літали,
І літали, і скакали,
І "жив-жив" кричали.

Терпів господь милосердний,
Далі став казати:
"Всяку птицю я приймаю,
Буду доглядати.

Горобця лиш не догляну
І не нагодую.
І нечистому на волю
Погань ту дарую".

І узяв їх чорт у руки,
Да і доглядає,

І на Семена [27] мірками
Всіх переміряє.

Міряє їх в очереті
І мірчук збирає,
І дну міру зоставляє,
Дев'ять мір пускає.

І від Семена до весни,
То і діти знають,
Горобці всі табунами
По світі літають.

XXXI

Вмер господь, а божа мати
Над морем сиділа.
Над морем вона сиділа,
Суху рибу їла.

Аж приходить Петро з Павлом:
"Вставай, божа мати,
Іди сина з хреста зняти,
Зняти, поховати".

Як почула божа мати —
Руки ізломила
І сухої половину
Риби опустила.

І ожила та півриба,
І досі ведеться.
І та риба в нас, хрещених,
Камбалою зветься.

І приходить божа мати,
З хреста сина зняла,
Плащаницею покрила,
В гріб камінний вклала.

В гріб уклала і над гробом
Страшно голосила,
Доки стража того гробу
Камнем не закрила.

Стража камінь привалила,
Печать приложила
І край гробу поставала,
Вогонь розложила.

На діяння [28] і в нас про те
Хлопці споминають:
Цілу нічку коло церкви
Вогню не згашають.

XXXII

От субота і минає,
Північ наступає,
Стоїть стража коло гробу,
Думоньку гадає...

Лиш минута за опівніч —
Вдруг печатка рветься,
Камінь з гробу підійнявся
І об землю б'ється.

Засіяло кругом гробу,
Стража утікає.

І господь наш і спаситель
З гробу воскресає.

І настав святий Великдень,
Цілая неділя:
Всюди радість, всюди празник
І душі весілля.

І відвідав господь матір,
І усіх як треба,
І на шостії неділі
Вознісся до неба.

І вознісся бог на небо,
А ми тут живємо;
Но колись і ми на небі
З господом будемо.

Тілько богу тра молитись,
Як годиться, жити,
І святую волю божу
Від душі чинити.

(9-12 листопада 1856 р.)

[1] — єгипетський пустельник і затворник (?-394).

[2] — річка в західній частині Передньої Азії. З нею пов’язано багато християнських легенд, зокрема легенда про хрещення в ній Ісуса Христа.

[3] — Пилипони — розкольники, що торгували іконами.

[4] — Десені — узори.

[5] — легендарне дерево, що мало подобу хреста; за легендою, на нім було розп’ято Ісуса Христа.

[6] — міфічний біблійний "патріарх". За біблійною легендою, єдиний з своєю сім’єю врятувався в ковчезі під час "всесвітнього потопу" і став родоначальником нового людського роду. Цю легенду запозичено з давньовавілонського епосу про Гільгамеша.

[7] — казковий птах з рогом на носі, який загинув під час потопу, тому що, покладаючись на свою силу, не захотів сісти у Ноїв ковчег.

[8] — напівлегендарний староєврейський цар (II ст. до н. е.). Церковники приписують йому авторство Псалтиря (книги псалмів). Насправді ж ця книга складалася протягом багатьох віків.

[9] — один із синів царя Давида.

[10] — (староєврейське — Шимшон) — давньоєврейський міфічний герой, син царя Давида. За біблійною легендою, мав надзвичайну фізичну силу.

[11] — (давньоєврейське — Шеломо; близько 976-935 до н. е.) — цар Ізраїльсько-Іудейської держави (близько 960-935 до н. е.). Син царя Давида. За традицією, йому приписують ряд творів, що входять до Біблії: "Книга притч", "Книга премудрості", цикл любовно-весільних пісень ("Пісня пісень") та ін. Ім’я Соломона в переносному значенні — синонім мудрості.

[12] — І тепер іще він тисне

Лева під ногою...— Йдеться про пам’ятку архітектури і гідротехнічного мистецтва "Самсон" на Червоній (колишній Контрактовій) площі у Києві. Збудована у 1748-1749 рр. архітектором Григоровичем-Барським. На початку XIX ст. усередині павільйону було поставлено

дерев’яну скульптурну композицію "Самсон роздирає пащу лева". У 1981 р. фонтан було відновлено в первісному вигляді (автор проекту архітектор В. П. Шевченко). З фонтаном пов’язано багато переказів (вважалося, наприклад, що той, хто вип’є води від "лева", залишиться жити в Києві). Переказ про походження цього фонтану використав також І. С. Нечуй-Левицький у повісті "Кайдашева сім’я".

[13] — тобто чоловік божий, один із семи архангелів, який, за біблійною легендою, провістив народження Ісуса Христа.

[14] — невелике місто в Галілеї (одна з трьох областей, на які поділялась Палестина в часи римлян), де, за переказами, провів дитинство Ісус Христос.

[15] — (староєврейське Маріам — гарна, прекрасна) — в християнстві богородиця, божа матір.

[16] — Віфлієм (нині Бейт-Лахм) — невелике місто поблизу Єрусалима (Йорданія), де, за християнськими легендами, народився міфічний Ісус Христос.

[17] — (Персія) — стара назва Ірану. У канонічному євангелії від Матфея сказано, що зорю бачили просто на сході.

[18] — (73-4 до н. е .)— Іудейський правитель (40-4 до н. е.), ставленик римлян. Жорстоко придушував народні рухи, що знайшло відображення в біблійних легендах, зокрема в переказах про винищення ним іудейських дітей.

[19] — вигадані, міфічні особи. За євангельським міфом, Ісус Христос з великої кількості своїх послідовників вибрав найкращих дванадцять учнів — апостолів, яких послав проповідувати своє вчення.

[20] — апостол, один із учнів Ісуса Христа, походженням із Галілеї. Церква шанує його пам’ять 29 червня ст. ст.

[21] — апостол, проповідник християнства серед язичників у I ст. Пам’ять — 29 червня, ст. ст.

[22] — багат-вечір, багата кутя — вечір напередодні різдва

[23] — біблійний первосвященик, один із суддів Ісуса Христа.

[24] — Іуда Іскаріот, один із 12 апостолів, який продав Ісуса Христа за 30 срібняків; його образ став символом зрадництва.

[25] — гора в Єрусалимі, на якій нібито розп’ято Ісуса Христа. В ті часи була за межами міста.

[26] — Жильний вечір — перший понеділок великого посту.

[27] — за церковним календарем 14 вересня.

[28] — Діяння святих апостолів — субота перед Великоднем.